

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANA

ABUZƏR XƏLƏFOV

XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ
AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİNİN
ƏSAS İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ
(mülahizələr, təkliflər və proqnozlar)

BAKİ-2006

Elmi məsləhətçi: A.İ.Əliyeva-Kəngərli
filologiya elmləri namizədi

Redaktor: K.İ.Aslan
pedaqoji elmlər namizədi, dosent

Rəyçilər: R.Ə.Kazımov
pedaqoji elmlər namizədi, dosent
E.Y.Əhmədov
pedaqoji elmlər namizədi, dosent

Xələfov.A.A.

XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işininin əsas inkişaf istiqamətləri (mülahizələr, təkliflər və proqnozlar). -Bakı, 2006. -106 s.

Əsərdə XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin formalaşması tələblərinə müvafiq olaraq kitabxana işinin yeniləşməsinin strateji istiqamətlərini özündə əks etdirən bir sıra mühüm müddəalar irəli sürülmüşdür.

ÖN SÖZ

Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin inkişaf istiqamətlərini özündə əks etdirən bu kitab ölkəmizdə müstəqillik şəraitində kitabxana işinin inkişafı sahəsində baş verən yeni baxışlar sistemini ifadə edən, onun gələcək inkişaf yollarını və istiqamətlərini müəyyənləşdirən proqram əhəmiyyətli bir vəsaitdir.

Belə bir vəsaitin cəmiyyətin mədəni, siyasi, iqtisadi, sosial və mənəvi həyatı üçün xarakterik olan proseslərə əsaslanmaqla hazırlanması kitabxana işinə dair dövlət siyasətinin mahiyyətini açmaq, onun ardıcıl olaraq yerinə yetirilməsini təmin etmək, müasir cəmiyyətin həyatında kitabxanaların sosial institut kimi yerini, rolunu və vəzifəsini göstərmək zərurətindən doğmuşdur.

Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaların qarşısında əhalini yüksək kitabxana və informasiya xidməti ilə təmin etmək, respublikanın sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında, müstəqiliyin irəli sürdüyü tələblərə uyğun yeni insanın yetişdirilməsində, ictimai-siyasi həyatın humanistləşirilməsində, demokratiyanın və milli özünüdərk inkişafında, Azərbaycan dövlətçiliyinin, milli Azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğində insanların ümumbəşəri sərvətləri olan kitabxanalardan istifadə etmək hüququnu təmin etmək vəzifələri qoyulmuşdur.

Təqdim olunan vəsaitdə respublikamızda kitabxana işinin müasir vəziyyətinin hərtərəfli öyrəlməsi, ümumi-ləşdirilməsi, araşdırılması və kitabxana işinin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin təhlili əsasında neqativ proses-

lərin səbəbləri aydınlaşdırılmış, onların qarşısının alınmasına və kitabxana işinin cəmiyyətin tələblərinə müvafiq inkişaf yollarının müəyyənləşdirilməsinə cəhd göstərilmişdir. Burada ilk dəfə olaraq kitabxana və cəmiyyət, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti, bu siyasətin mühüm komponentləri, XXI əsrin əvvəllərində respublikamızda kitabxana işinin inkişaf istiqamətləri öz elmi-nəzəri həllini tapmışdır.

Həmçinin bu kitabda normativ sənədlər, yerli şərait, əhalinin məşğuliyyəti nəzərə alınmaqla respublikada kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsi, kitabxana sistemlərinin yaradılması, mühafizəsi və idarə edilməsi, əhaliyə kitabxana və informasiya xidmətinin təşkili problemləri, kitabxanalarla informasiya orqanlarının və kitabxanaların beynəlxalq əməkdaşlığı haqqında fikirlər ümumiləşdirilmişdir.

Hazırkı vəsait respublikanın bütün kütləvi, elmi, texniki, xüsusi və təhsil kitabxanalarını əhatə etdiyindən kitabxana şəbəkələri olan nazirlik, idarə və müəssisələrin, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının kitabxanalarının inkişaf istiqamətləri haqqında ümumiləşdirilmələr aparılmışdır.

Vəsaitin mühüm bölmələrindən birində isə respublikamızda kitabxana kadrlarının hazırlanması, təkmilləşdirilməsi və cəmiyyətdə kitabxanaçı peşəsinə olan tələbat haqqında fikirlər ümumiləşdirilmişdir.

Burada həmçinin Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq elmləri sahəsində aparılan elmi tədqiqatların, onların inkişaf istiqamətləri haqqında problemlərin təhlilinə geniş yer verilmişdir.

Müstəqillik şəraitində ölkədə əsaslı yenidənqurma tədbirlərinin həyata keçirilməsi, sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni həyatın köklü şəkildə yeniləşməsi, yeni milli ideologiyanın formalaşması kitabxana işinin inkişafına bilavasitə təsir edir. Bu isə ümumi mədəniyyət konsepsiyasının tərkib hissəsi olan kitabxana işinin inkişaf konsepsiyasının işlənilib hazırlanması zərurətini yaradır.

Bu baxımdan hazırkı vəsait Azərbaycanda yaxın və daha uzaq gələcəkdə kitabxana işinin inkişafının əsas istiqamətlərinin işlənilməsinə və əhaliyə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi, proqram və normativ sənədlərin işlənilib hazırlanması üçün əsas mənbə rolunu oynaya bilər.

Oxuculara təqdim olunan bu kitabın hazırlanmasında respublikamızın kitabxanaşünas-biblioqraf alimlərindən prof. Z.Əliyev, prof. X.İsmayılov, dosentlər R.Kazımov, T.Quliyev, S.Rzayev, Ə.Rüstəmov, N.İsmayılov, A.Qurbanov, A.Əliyev, M.Məmmədov, Z.Baxşəliyev, E.Əhmədov, K.Aslan, elmlər namizədi L.Məmmədova, S.Kondratyev, T. İsmixanova, F. Quliyeva, M.Hacıyeva və başqaları yaxından iştirak etmiş, bəzi mətnlərin ilkin variantını hazırlamış, öz mülahizə və təkliflərini müəlliflə bölüşmüş, vəsaitin daha da təkmilləşdirilməsinə kömək göstərmişlər.

Bütün bunlara görə müəllif əsərin ərsəyə gəlməsində xüsusi xidmətləri olan həmkarlarına öz dərin təşəkkürünü bildirir.

1. KİTABXANA VƏ CƏMIYYƏT

[Bəşəriyyət tarixinin bütün mərhələlərində] cəmiyyətin idarə olunması məsələsi mühüm bir problem kimi qarşıya çıxır. [İnsanların] həyat şəraitini təşkil etmək, onların fəaliyyətini müəyyən istiqamətə yönəltmək, təhsilini, tərbiyəsini, [mədəni və intellektual inkişafını] təmin etmək obyektiv zərurətə çevrilir.]

Məhz cəmiyyət inkişaf prosesində baş verən sosial münasibətlərin sabitliyini təmin edən, cəmiyyət üzvlərinin davranışına nəzarət edən təchizatların özünəməxsus sistemini yaradır. Bu sistemdə sosial institutların rolu olduqca böyükdür. Belə institutlardan biri də kitabxanalardır.

Təsadüfi deyil ki, «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilir: «Kitabxana elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur». Respublikamızda [kitabxana cəmiyyətdə elmin, mədəniyyətin inkişafında, təhsil və tərbiyənin yüksəlməsində, həmçinin insanların informasiya təminatında mühüm sosial institut kimi yaxından iştirak etməklə, ən çox istifadə olunan, ən çox tələbatçısı olan bir müəssisəyə çevrilmişdir.]

[Kitabxanalar sosial vasitə olduqlarından] həmişə fəaliyyət göstərdikləri sosial mühitlə bağlı formalaşır. Cəmiyyət kitabxanaların hamisidir. Kitabxanalar [onu] yaradan cəmiyyət qarşısında hesabat verməli, onun

qarşısında qoyulan tələbatı ödəməlidir.]

Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixi təcrübəsi göstərir ki, cəmiyyətin özünün də həmişə kitabxanalara ehtiyacı olmuş, ona görə də onu xüsusi təsisat kimi yaradıb formalaşdırmış, cəmiyyətin atributlarından birinə çevirmiş və ona institut statusu vermişdir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinə diqqət və qayğı daha da artmış, «Kitabxana işi» haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmiş, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti müəyyənləşdirilmiş, Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi kitabxana şəbəkələrinin qorunub saxlanması, onların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi, kitabxana fondlarının qorunması, yeni ədəbiyyatla təmin edilməsi üçün tədbirlər görülmüşdür. Doğrudur, görülmən tədbirlər hələlik müasir dövrün tələblərinə tam cavab vermir, kitabxanaların ağır vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasını təmin etmir. Kitabxana işinin vəziyyətinin öyrənilməsi və təhlili bir daha göstərir ki, onun yaxşılaşdırılması, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələbatı səviyyəsinə qaldırılması üçün bir sıra radikal tədbirlərin görülməsi olduqca zəruridir:

1. Kitabxanaların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların əsaslı təmir edilməsi, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi və kitabxanaların kompüterləşdirilməsinə vəsaitin artırılması;

2. Kitabxanaçıların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması;

3. Yüksək ixtisaslı kitabxanaçı-biblioqraf kadrların hazırlanmasının təkmilləşdirilməsi;

4. Kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması üçün ayrıca İxtisasartırma İnstitutunun yaradılması;

5. Qeyri-hökumət təşkilatlarına məxsus kitabxanalara köməklik göstərilməsi;

6. Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsinə diqqət yetirilməsi;

7. Kitabxanaçılıq dövrü mətbuatının yaradılması («Kitabxanaşünaslıq» və «Kitabxanaçı» jurnalları);

8. «Kitabxanaçı günü» peşə bayramının müəyyənləşdirilməsi;

9. «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik edilərək, 11-ci maddənin («Kitabxanaların özəlləşdirilməsi haqqında») çıxarılmasına nail olunması;

10. Kitabxana binalarının alınıb başqa dövlət, yaxud özəl təşkilat və qurumlara verilməsinin qarşısını almaq üçün xüsusi dövlət sənədinin hazırlanması və qəbul edilməsi;

11. Respublika statusuna malik kitabxanaların müasir cəmiyyətdə kitabxana və informasiya xidməti sahəsində yaranan böyük tələbatı ödəməsi, onların işinin yaxşılaşdırılaraq dövrün tələbləri səviyyəsində təşkil edilməsi, elmi-metodik fəaliyyətlərinin gücləndirilməsi məqsədi ilə kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslığın müasir problemlərini tədqiq etmək üçün elmi-tədqiqat şöbələrinin yaradılması;

12. Kitabxanaların, xüsusilə regionlarda yerləşən rayon və kənd kitabxanalarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsində mühüm və həlledici rolunu nəzərə alaraq, Kitabxana Kollektorunun fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər görülməsi, kitabxanalara

yeni ədəbiyyat almaq üçün ayrılan vəsaitin bilavasitə onların hesabına köçürülməsi, kollektorun gələcək fəaliyyət proqramının hazırlanması;

13. Kitabxanaçı kadrların ixtisas səviyyəsini və peşə hazırlığını yüksəltmək üçün vaxtaşırı attestasiyaların keçirilməsi. Attestasiyaların keçirilməsi üçün əvvəlcədən hazırlıq görülməsi, onun proqramının və aparılma metodikasının elan edilməsi. Attestasiyanın keçiriləcəyi barədə bir neçə ay əvvəl kitabxanaçılara məlumat verilməsi, attestasiyaya hazırlaşmaq üçün onlara şərait yaradılması;

14. Kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabxanaçılıq informasiyasına dair elmi-tədqiqat işinin səviyyəsini artırılması, onun daha geniş elmi ictimaiyyətin malına çevrilməsi, respublika statusuna malik kitabxanaların və elmi kitabxana işçilərinin iştirakını təmin etmək məqsədilə bu mühim işin təşkilinə diqqətin artırılması və hər iki ildən bir ən yaxşı elmi-tədqiqat əsərlərinin müsabiqəsinin keçirilməsi. Həmçinin ən yaxşı əsərlər üçün üç ildə bir dəfə verilən dövlət mükafatının (ayrı-ayrı nazirliklərin mükafatının) təsis edilməsi;

15. Kitabxana işçilərinin fəallığını artırmaq, onların açıq Azərbaycan cəmiyyətinin ictimai, sosial, siyasi həyatında həqiqi vətənpərvər, vətəndaş və ziyalı kimi iştirakını təmin etmək, peşəkar kitabxanaçı nüfuzunu yüksəltmək məqsədilə respublika üzrə «İlin ən yaxşı kitabxanaçısı» fəxri adının təsis edilməsi və onun «Əla kitabxanaçı» nişanı ilə mükafatlandırılması;

16. Kitabxana işi sahəsində uzun müddət işləyən görkəmli xadimləri və yubileyi keçirilən kitabxanaçıları

təltif etmək üçün Mədəniyyət Nazirliyinin «Əməkdar kitabxanaçı» (yaxud «Fəxri kitabxanaçı») döş nişanının təsis edilməsi;

17. Azərbaycanda dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində böyük rolu və əhəmiyyəti olan «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunun bütün dövlət orqanlarında işləməsinə nail olunması. Yaxın gələcəkdə bu qanunun işləməsinə təmin etmək üçün dövlət proqramlarının və təlimat xarakterli rəsmi sənədlərinin hazırlanması və ciddi nəzarət altına həyata keçirilməsi;

18. Bu gün müasir dünya böyük bir inqilab içərisində yaşamaqdadır. Bu, cəmiyyətin inkişafına olduqca böyük təkan verən, onun sürətlə yeniləşməsinə ciddi kömək göstərən, dünya elminin, mədəniyyətinin son nailiyyətlərini insanların malına çevirən, onların həyat şəraitini yaxşılaşdıran, bilik səviyyəsini yüksəldən, işinə, peşəsinə, intellektinə, istirahətinə əsaslı kömək göstərən informasiya inqilabıdır. Bu inqilab nəticəsində yaranıb formalaşan cəmiyyət informasiyalaşdırılmış cəmiyyət adlanır.

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri bunlardır:

a) **Yeni tipli cəmiyyətdir.** Bu cəmiyyət özündən əvvəlki cəmiyyətlərdən öz texnologiyasına, xüsusilə informasiya texnologiyasına görə əsaslı surətdə fərqlənir. Bu cəmiyyət yeni global sosial inqilabın nəticəsi olub, informasiya partlayışından doğan, informasiya və kommunikasiya texnologiyasının birləşməsi nəticəsində formalaşan yeni tipli cəmiyyətdir;

b) **Bilik cəmiyyətidir.** Bu cəmiyyət hər bir insanın, hər bir cəmiyyətin müvəffəqiyyətlə bilik almasını təmin edir, onlara informasiya mənbələrindən maneəsiz istifadə üçün, bacarıq, təcrübə qazanmaq üçün şərait yaradır;

c) **Global cəmiyyətdir.** Dünyada böyük qloballaşma prosesi gedir. Bu proses hər şeydən əvvəl özünü informasiya sahəsində göstərir. Global cəmiyyətdə informasiya mübadiləsinin vaxtı, məkanı və siyasi sərhədi yoxdur. Bu da cəmiyyətlərə və insanlara bəşəri sərvətdən bəhrələnmək imkanı verməklə, mədəniyyətlərin bir-birinə yaxınlaşmasının qarşılıqlı təsir dairəsini genişləndirir, eyni zamanda hər bir cəmiyyətə başqa cəmiyyətlərdən faydalanmaqla yeniləşmək, təkmilləşmək imkanı verir.

Müasir dövrdə informasiya sahəsində baş verən texnoloji inqilab bəşər sivilizasiyasına böyük və həlledici təsir göstərir. Yeni informasiya texnologiyasının kitabxanalarda tətbiqi böyük imkanlar açmaqla, kitabxanaların qarşısında prinsipcə yeni olan vəzifələri həyata keçirmək zərurəti qoyur. Yeni texnologiyanın mənimsənilməsi cəmiyyətdə kitabxanaların rolu və yeri haqqında baxışlara və kitabxana işinin təşkilinin əsas prinsiplərinə yenidən baxmaq ehtiyacı yaratmışdır.

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin mahiyyəti və xüsusiyyətləri ilə ötrə tanışlıq belə bir qənaətdə gəlməyə imkan verir ki, bu cəmiyyət informasiyanın ən mühüm daşıyıcıları olan kitabsız və kitabxanasız yaşaya bilməz. Kitabxana informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin əsas atributlarından biri, informasiya müəssisələrinin ən mühüm vəsiləsidir. Kitabxanalar informasiyalaşdırılmış cəmiyyət

yət üçün əsas müəssisə olduğu kimi, müasir kitabxana da informasiya texnologiyası olmadan səmərəli fəaliyyət göstərə bilməz. Müasir kitabxananın yaşaması, fəaliyyət göstərməsi, mühüm sosial funksiyaları yerinə yetirməsi, cəmiyyətin tərəqqi və inkişafının əsas vasilələrindən birinə çevrilməsi üçün onun özünün bütövlükdə informasiyalaşdırılması zəruridir. İnformasiyalaşdırma cəmiyyət üzvlərinin, dövlət idarəçilik və yerli özünüidarə orqanlarının, cəmiyyətin bütün sosial strukturlarının, ictimai təşkilatların informasiya ehtiyatlarını formalaşdırmaq və ondan istifadə etmək əsasında informasiya tələbatını ödəmək üçün optimal şərait yaradan, həmçinin bu sahədə vətəndaşların hüquqlarının həyata keçirilməsini təşkil edən sosial-iqtisadi prosesdir. Müasir kitabxanalar uzunmüddətli proqram əsasında bu prosesi mənimsəməli, hər bir insan, hər bir təşkilat üçün informasiyanın ümumaçıq olmasını təşkil etməli, informasiyanın texniki vasitələrini öyrənməli və onların kitabxananın bütün iş prosesinə tətbiq edilməsini diqqət mərkəzində saxlamalıdırlar. Həmçinin kitabxanalar daim öz elmi-nəzəri və təcrübi səviyyəsinin yüksəldilməsi qayğısına qalmalı, müasir cəmiyyətin, oxucuların ən böyük ehtiyac hiss etdiyi informasiya istehsalını genişləndirməlidirlər.

[Müasir şərait və yaxın gələcək kitabxanaların kompüterləşdirilməsini, bu sosial institutlarda kompüter şəbəkəsinin, elektron kataloqların, elektron kitab fondlarının yaradılmasını, kitabxanaların kompüter şəbəkəsinin İnternetə qoşulmasını tələb edir. Belə geniş şəbəkənin yaranması müasir kitabxanaların gələcəyidir]

Beləliklə, müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaxın gələcəkdə kitabxana işinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi dövlətin kitabxana işi sahəsində apardığı demokratik siyasətdən və dövlət qayğısından çox asılıdır. Çünki kitabxanalar tarixən dünyanın bütün ölkələrində və qabaqcıl cəmiyyətlərdə dövlət qayğısına daha çox ehtiyacı olan müəssisələr olmuşlar.

Bilavasitə öz təmənnasız əməyini və xeyirxah fəaliyyətini xalqın təhsilinə, maariflənməsinə, mədəni-intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə sərf edən, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində, milli ideologiyanın təbliğində yaxından iştirak edən kitabxanalar xalqın xidmətində böyük inamla dayanırlar. Kitabxanalar müstəqil Azərbaycan dövlətinin bütün vətəndaşlarına, bütün insanlara xidmət edir, bununla da Vətən və xalq qarşısında çox məsuliyyətli və şərəfli bir vəzifəni yerinə yetirirlər.

2. KİTABXANA İŞİ SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT SİYASƏTİ

Müstəqil, suveren, demokratik Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində özünəməxsus siyasəti vardır. Bu siyasət yeni-yeni formalaşmasına və təkmilləşməsinə baxmayaraq, artıq bir sıra ciddi problemlər həll edilmiş, dünya dövlətlərinin təcrübəsindən bəhrələnilərək olduqca demokratik kitabxana siyasətinin əsası qoyulmuş, bünövrəsi yaradılmışdır.

Bu siyasətin əsasında dünya şöhrətli dövlət xadimi, Azərbaycan xalqının ümumi lideri Heydər Əliyevin: «Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs

bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mənəviyyatını nümayiş etdirən amillərdən biridir» kəlamı durur.

Hər hansı bir sahəyə dair siyasətin formalaşması çox mürəkkəb bir proses olduğundan cəmiyyətdə baş verən hadisələrlə, onların təhlili ilə yeni ideyaların və fikirlərin ümumiləşdirilməsi ilə əlaqədardır.

İctimai həyatın müxtəlif sahələrinə uyğun olaraq iqtisadi, sosial, milli, aqrar, təhsil, din, kitabxana işi və s. siyasəti ola bilər.

Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti təxminən aşağıdakı əsas əlamətləri özündə əks etdirməlidir:

1. Cəmiyyətin inkişaf istiqamətlərindən doğan prinsiplər və vaxtı çatmış məsələləri irəli sürmək, nəzərdə tutulmuş zaman kəsiyində əldə ediləcək yaxın və perspektiv məqsədləri aydın müəyyənləşdirmək;

2. Qarşıdakı məqsədlərə ən optimal və ən tez müddətdə nail olmağı təmin edən fəaliyyət və təşkilat metodlarını, vasitələrini və formalarını işləyib hazırlamaq;

3. Qarşıya qoyulmuş vəzifələri mərhələlərlə yerinə yetirməyi bacaran mütəxəssis kadrlar yetişdirmək.

Beləliklə, siyasət müasir şəraiti və yaxın gələcəyi müəyyənləşdirmək üçün bir çox müxtəlif alternativ fikirlər və ideyalar içərisindən seçilmiş, formalaşdırılmış, düşünülmüş fikirdir, ideya və qəbul edilən qərardır.

Kompleks sosial-mədəni sistem olan kitabxana işi haqqında dövlət siyasəti hazırlanarkən cəmiyyətdə baş verən bütün proseslərə, cəmiyyətin inkişaf istiqamətlərinə və qanunauyğunluqlarına ciddi fikir verilməli,

informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Həmçinin müasir şəraitdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti hazırlanarkən cəmiyyətin bütün təbəqələrinin, ilk növbədə ziyalıların, peşəkar elitanın fikirlərinin öyrənilib ümumiləşdirilməsinə diqqət yetirmək zəruridir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinə sovet dövründən kitabxanaçılıq sahəsində böyük problemləri olan bir miras qalmışdır. Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra bazar iqtisadi münasibətlərinin yaranması, iqtisadiyyatda, siyasətdə, dövlət quruculuğunda, ideologiyada baş verən dəyişikliklər kitabxana işi sahəsində də ciddi yeniliklərin baş verməsinə səbəb oldu. Ölkədə həyata keçirilən köklü ideoloji çevriliş, marksizm-leninizm və sosializm ideologiyasından imtina, kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi uğrunda aparılan mübarizə, bu sahədə illərdən bəri hökm sürən partiyalılıq prinsipinin və senzuranın ləğvi kitabxana işinin yeni ideoloji prinsiplər, yeni dünyagörüşü əsasında qurulmasını tələb edirdi. Yeniliklə köhnəlik arasında mübarizə gedirdi. Ölkə daxilində baş verən hərc-mərclik, Qarabağ münaqişəsinin başlanması kitabxana işinə dövlət rəhbərliyini xeyli zəiflətməmişdi. Mərkəzdə rəhbərliyin zəifləməsi bəzi hallarda yerlərdə özbaşınalığın baş qaldırmasına gətirib çıxarmışdı. 1980-ci illərin sonlarından başlayan bu çətinliklər 90-cı illərin əvvəllərində, xüsusilə Xalq Cəbhəsi-Müsavat hakimiyyəti dövründə cəmiyyəti xaos vəziyyətinə gətirib çıxardı. Ölkə, demək olar ki, idarə edilmirdi. Yerlərdə kitabxanaları bağlamaq və binalarını əllərindən alıb özəlləşdirmək istəyən işbazlar meydana çıxmışdı. Böyük razılıq hissi ilə

demək olar ki, bu çətin dövrdə kitabxanaları kütləvi sürətdə bağlamaq bəlasından qurtaran, onları müdafiə edən yeganə qüvvə Azərbaycan ziyalıları oldu. Cəmiyyətdə, mətbuatda kitabxanaların müdafiəsi üçün səslər ucalmağa başladı. Bu adamlar kimlər idi? Bizim xeyirxah ziyalılarımız: alimlər, müəllimlər, həkimlər, mühəndislər və başqaları.

Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycan xalqını, milli dövlətçiliyimizin xilas etdiyi kimi, Azərbaycan kitabxanalarını da məhv edilməkdən qorudu. Bütün mədəniyyət ocaqlarının, o cümlədən kitabxanaların özəlləşdirilməsi, onların binalarının başqa məqsədlər üçün istifadəsi prezident fərmanı ilə qadağan edildi.

Bu dövrdə dövlətin kitabxana sahəsində apardığı siyasətin mühüm amillərindən birini kitabxanaların maliyyələşdirilməsi tuturdu. Ölkədə hökm sürən maliyyə böhranına baxmayaraq, dövlət çoxsaylı kitabxanaların saxlanılmasına və kitabxana işçilərinin əmək haqqının verilməsinə ayrılan vəsaiti qoruyub saxlaya bildi. Bu da kitabxana şəbəkələrinin qorunub saxlanmasını və fəaliyyət göstərməsini təmin etdi. Doğrudur, kitabxana fondunu komplektləşdirmək və yeni kitablar almaq üçün vəsaitin ayrılmaması kitabxana işinə 90-cı illərin əvvəllərində çox mənfi təsir göstərdi. Kitabxanalar öz oxucularının müəyyən hissəsini itirdi. Əhaliyə kitabxana xidməti acınacaqlı vəziyyətə düşdü. Bir çox kitabxanaların binalarının əllərindən alınması, kitabxanaların münasib olmayan binalara köçürülməsi prosesi baş verdi. Ancaq 90-cı illərin ikinci yarısından kitabxanalar mövcud şəraiti qiymətləndirməyə, iflic vəziyyətində

çıxmağa, yaşamaq uğrunda mübarizəyə başladılar. Nəticə etibarilə kitabxanalar yerli büdcələr, icra hakimiyyətinin ayırdığı vəsait, ayrı-ayrı xeyirxah müəlliflərin bəxşisləri, xeyriyyəçilərin köməyi və xarici təşkilatların ayırdığı qrantlar hesabına yeni kitablar əldə etməyə nail oldular. 1998-ci ildən başlayaraq dövlət büdcəsində kitabxanalara yeni kitablar almaq üçün vəsaitin nəzərdə tutulması və onun ilbəil artırılması əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili işini xeyli yaxşılaşdırdı. Ölkəmizdə özəl müəssisələrin təşkili ilə əlaqədar olaraq yeni özəl kitabxanalar yaradıldı. Xüsusilə təhsil sahəsində özəl təhsil kitabxana şəbəkəsi, özəl ali və orta ixtisas məktəblərinin kitabxana şəbəkəsi formalaşmağa başladı.

Çətinliklə və zəif olsa da ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxanalarında informasiya texnologiyası tətbiq etməyə kitabxanalar tədricən kompüterləşdirilməyə başlamış, respublikamızın bir çox elmi kitabxanaları İnternetə qoşulmuşdur.

Siyasət müasir şəraitdə və gələcəkdə bu və ya digər qərarı əvvəlcədən müəyyən edən müxtəlif baxışlardan, fikirlərdən və alternativlərdən ən önəmlisidir. Bu siyasəti yaradanlar isə bu işin sükanı arxasında dayanan, qabaqcıl ideyaları mənimsəyən, həyatlarını həsr etdikləri işə bağlayan, onun vacibliyinə, həyatiliyinə, insanlara xeyir verdiyinə inanan yüksək elmi, intellektual, peşə səyiyyəsinə malik olan insanlar qrupudur. Belə insanlar iş prosesində özləri birləşir, təşkilatlanır, ümumdövlət, ümumxalq işinin dayacağına, aparıcı qüvvəsinə çevrilir, bu və ya başqa sahədə dövlət siyasətini müəyyənləşdirirlər. Siyasət bir və ya bir qrup insan tərəfindən deyil, böyük

insanlar qrupu tərəfindən müəyyənləşdirilir. Məhz onlar dövlət idarəetmə orqanlarının həyata keçirdikləri bütün tədbirlərin, siyasi baxışların əsasını müəyyən edirlər.

Beləliklə, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti çox mürəkkəb ictimai bir fenomendir, öz ideoloji, sosial və siyasi əhəmiyyətinə görə müstəsna əhəmiyyətə malik bir hadisədir. Dövlət kitabxana siyasəti çoxmürəkkəb, çox-tərəfli, çox səviyyəli, çoxşəkilli, çoxqütblü, çoxkomponentli, çoxsubyektli və çoxobyektlidir.

Məlumdur ki, SSRİ məkanında olduğu kimi, Azərbaycanda da «dövlət kitabxana siyasəti» məfhumu yox, «kitabxanalara rəhbərlik» məfhumu var idi. Totalitar rejimdə siyasət də partiya rəhbərliyinə tabe edilmişdi. Müstəqillik əldə edildikdən sonra cəmiyyətdə baş verən demokratikləşmə prosesi öz təsirini mədəniyyətin bütün sahələrinə, o cümlədən kitabxana işinə də göstərdi. Böyük demokratikləşmə prosesi öz növbəsində kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin hazırlanmasını tələb edir. Bu siyasətin hazırlanması və formalaşmasında sosioloqlar və politoloqlarla yanaşı, kitabxanaşünaslar da yaxından iştirak edir, kitabxana işinə dair qərarların, konsepsiyaların, qanunların hazırlanması istiqamətində geniş elmi-tədqiqatlar aparırlar. Artıq kitabxanaşünaslar içərisində kitabxana politoloqları yetişməyə başlamış, kitabxana politologiyasının əsası qoyulmuşdur. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinə dair yazılar meydana çıxmış, tədqiqatlar aparılmağa başlanmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövləti inkişaf edib formalaşdıqca iqtisadiyyat, elm və mədəniyyət sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər qazanılmışdır. Köhnə nə varsa yavaş-yavaş dağılmış, yeni proseslər başlamış, yeni keyfiyyətlər baş

vermişdir. Bütün bunlar kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin hazırlanması üçün əsas baza, məhkəmə daşı olmuşdur. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində öz siyasəti formalaşmışdır. Bu siyasət keçmişin nailiyyətlərini nəzərə almaqla, müasirliyin bütün mütərəqqi tələblərini təmin edir, gələcək istiqamətləri müvəffəqiyyətlə müəyyənləşdirir.

Müasir şəraitdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini müəyyənləşdirərkən respublikamızda əldə edilmiş müstəqilliyin xalqımıza bəxş etdiyi milli dövlətçiliyimizin, milli ideologiyamızın, azadlıq və demokratiyanın nailiyyətlərini, ölkənin iqtisadi, sosial, mədəni və təhsil həyatında baş verən dəyişiklikləri, milli soykökümüzlə qayıtmağımızı, milli mentalitetimizi, ümumiyyətlə, müstəqil, suveren Azərbaycan cəmiyyətinin özünəməxsus, inkişaf qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq lazımdır. Belə ki, kitabxanalar da, onların vəzifələri də, oxucular da, kitabxanaçılar da tamamilə dəyişmiş, yeniləşmişdir. Cəmiyyətin inkişafı prosesində meydana gələn formalaşan yeni dünyabaxışı, yeni təfəkkür tərzini onların da dəyişib təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmışdır.

Əgər sovet məkanında kitabxanaların qarşısında daha çox əhalini oxucular sırasına cəlb etmək, kitabxana fondlarından istifadəni intensivləşdirmək vəzifəsi qoyulmuşdusa, indiki informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaların qarşısında bütün əhalini internetin kitabxana işinə tətbiqi və onun köməyi ilə dünyanın kitab xəzinəsindən və mədəni sərvətlərindən istifadə etməyə kömək etmək vəzifəsi qoyulmuş, informasiyadan azad istifadə üçün şərait yaradılması zəruri hesab edilmişdir.

Həmçinin belə bir şəraiti də nəzərə almaq lazımdır ki, respublikamızda əhaliyə kitabxana xidmətini təşkil edən müxtəlif şəbəkələr ayrı-ayrı nazirliklər, idarə və müəssisələr tərəfindən idarə olunur. Əlbəttə, özünün geniş şəbəkəsi olan nazirliklər, idarə və müəssisələr mövcud şəraitə və həmin sistemdə kitabxana xidməti tələbatına uyğun olaraq öz şəbəkələrinin qarşısında duran vəzifələrə müvafiq kitabxana işi siyasəti formalaşdırıb həyata keçirə bilirlər. Bu siyasət bilavasitə kitabxanaların xidmət etdiyi sistemin tələbatına uyğunlaşmalı, uyğun nazirliyin vəzifələri ilə şərtləşməlidir. Belə halda respublikada hər bir nazirliyin (Təhsil Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin və s.) özünün formalaşdırdığı kitabxana siyasəti yaranıb formalaşır. Deməli, respublikamızda kitabxana şəbəkələrinin qarşısında duran vəzifələrdən asılı olaraq biri-birindən məzmunca fərqlənən müxtəlif siyasətlər meydana gələ bilər. Əgər ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və qurumun kitabxana siyasəti bir nazirliyin, bir müəssisənin mənafeyini müdafiə edirsə, ümumdövlət kitabxana siyasəti bütün ölkənin, bütün xalqın mənafeyinə, tələbat və sorğusuna xidmət edir.

Beləliklə, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin formalaşdırdığı kitabxana siyasəti öz əsas prinsiplərini və vəzifələrini müəyyənləşdirərkən bilavasitə dövlət siyasətinə əsaslanmalı, onun mahiyyətinə uyğunlaşmalıdır.

Dövlət tərəfindən hazırlanan kitabxana siyasəti respublika miqyasında aparılan kitabxana işinin əsasını təşkil etdiyindən digər sənədlər bu ana sənədə, Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində siyasətinə əsaslanmalıdır.

Bu gün dünya müasir bir inqilabi prosesi yaşamaqdadır. Bu, informasiya inqilabıdır. Bu inqilabın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin əsas vasitələrindən biri kitabxanalardır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Dövlətin kitabxana işi sahəsindəki siyasəti elə hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir ki, o, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin vəzifələrinə cavab verə bilsin. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasında aşağıdakı mühüm amillərin özünə yer tapmasına diqqət yetirmək zəruridir:

- Kitabxanaların ümumaçıq olması prinsipinin qorunub saxlanması;

- Kitabxanaların dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi;

- Kitabxana fondlarının qorunması, onun yeni ədəbiyyatla ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi üçün şəraitin yaradılması, kitabxana kollektorunun işinin daha da təkmilləşdirilməsi;

- Kitabxanaların maddi-texniki bazasının yaradılması, onun möhkəmləndirilməsi, müasir informasiya texnikası ilə təmin edilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların təmir edilməsi üçün tədbirlər hazırlanması;

- Mədəni sərvətlərdən və informasiya mənbələrindən vətəndaşların azad və sərbəst istifadə edilməsinə dair konstitusiyaya hüququnun təmin edilməsi üçün şərait yaradılması;

- İnkişaf etmiş cəmiyyətdə informasiya sahəsində dövlət siyasətinin obyektı olan kitabxanaların rolunun

artması, dünyəvi, hüquqi dövlətin qurulması, iqtisadiyyatın inkişafı, iqtisadi islahatların dərinləşməsi və cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesinə kömək edən informasiya mərkəzləri kimi onların işinin daim diqqət mərkəzində saxlanması və inkişaf etdirilməsi;

- Beynəlxalq ərazilərarası və idarələrarası kitabxana əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi;

- Azərbaycan kitabxanalarında qabaqcıl xarici təcrübənin tətbiq edilməsi üçün proqram hazırlanması;

- Respublika kitabxanalarının, ilk nöbədə elmi kitabxanaların kompüterləşdirilməsi üçün xüsusi proqramın hazırlanıb həyata keçirilməsi;

- Kitabxana işinin bugününün, sabahının və yaxın gələcəyinin təminatçısı və rəhni olan yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanması;

- Azərbaycan kitabxanalarının işini dünya standartları səviyyəsinə çatdırmaq, kitabxanaların elmi-metodik təminatını daha da təkmilləşdirmək, kitabxana-informasiya xidmətini elmi əsaslar üzərində qurmaq məqsədi ilə vətən kitabxanaşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsi, elmi nəticələrin təcrübəyə tətbiqi üçün tədbirlər planının hazırlanıb həyata keçirilməsi;

- Cəmiyyətdə ən qədim və ən sadə peşə adamları kimi tanınan, Azərbaycan ziyalılarının ən zəhmətkeş zümərəsinə təşkil edən, insanların xidmətində dayanan, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsində, milli ideologiyanın formalaşmasında və yayılmasında xüsusi xidmətləri olan kitabxanaçıların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, vəzifə maaşlarının artırılması üçün dövlət tədbirlərinin görülməsi;

Kitabxana işinə dair dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında və onun vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsində ölkəmizin ali qanunu olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası əsas qanunvericilik bazası rolunu oynayır. Məhz vətəndaşların mədəni sərvətlərdən, informasiyadan istifadə etmək hüququnu müəyyənləşdirən, ölkəmizin informasiya təhlükəsizliyini təmin edən konstitusiyamızda insanların mədəni sərvətlərdən istifadə etmək və məlumat əldə etmək sahəsində hüquq, vəzifə və azadlıqları geniş şərh edilmiş və onların qorunmasının hüquqi əsasları yaradılmışdır.

İnsanların mədəni sərvətlərdən istifadə etmək, həmçinin istədiyi məlumatı əldə etmək hüquqları və azadlıqları konstitusiyanın 40-cı və 50-ci maddələrində təsbit edilmiş kitabxanaların qarşısında insanlara kitabxana və informasiya xidmətinin yüksək səviyyədə, maneəsiz, qüsursuz və vaxtında təşkil edilməsi vəzifəsi qoyulmuşdur.¹ Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi hər şeydən əvvəl kitabxana işinin dövlət təminatında olmasını, milli kitabxana sərvətini və informasiya vasitələrini toplaya bilməsini, kitabxana işinin demokratik əsaslarda qurulmasını tələb edir.

Məhz konstitusiyamızda təsbit edilmiş bu hüquqi normaları, ideyaları həyata keçirmək üçün 1998-ci ildə Milli Məclis ölkəmizin tarixində ilk dəfə olaraq «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etdi. Bu qanun ölkəmizdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsasıdır. Azərbaycan Respublikasında müasir şəraitdə və yaxın gələcəkdə

¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. -B., 1996.-S.9

formalaşan kitabxana işi üzrə dövlət siyasəti, kitabxana işinə dair hazırlanan bütün qərarlar, dövlət sənədləri və sərəncamları, kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana siyasətləri bu qanuna əsaslanmalı, onun əsas prinsipləri və müddələrinin yerinə yetirilməsinə yönəlməlidir. Respublikamızda kitabxana şəbəkələri olan nazirliklər, idarə və müəssisələr, ictimai təşkilatlar və digər qurumlar, ümumiyyətlə, bütün kitabxana ictimaiyyəti və ziyalılarımız bu qanunun işləməsinə üçün şərait yaratmalı, onun həyata keçirilməsinə maneçilik törədən bütün hallara qarşı mübarizə aparmalıdırlar.

Qanunda deyilir: «Bu qanun Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, kitabxana işinin və kitabxana sisteminin ümumi əsaslarını, kitabxana fondlarının formalaşdırılması və mühafizəsi tələblərini, kitabxanaların maliyyələşdirilmə mənbələrini, kitabxanalardan istifadə sahəsində vətəndaşların hüquq və vəzifələrini, kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın prinsiplərini müəyyən edir».

Müasir şəraitdə hər bir ziyalının, dövlət idarələrinin rəhbər işçilərinin, bütün oxucuların, ilk növbədə isə kitabxana işçilərinin əsas vəzifəsi bu qanunun işləməsi, onun əsas müddələrinin həyata keçirilməsi uğrunda mübarizə aparmaqdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi ilə bağlı qəbul etdiyi ilk qanun son dövrlərdə bazar iqtisadiyyatı şəraitində cəmiyyətdə gedən bütün dəyişikliklərə, yeniliklərə əsaslanmaqla əsasən mənəvi həyatda

gedən qanunauyğunluqları özündə əks etdirir, cəmiyyətin qarşıya qoyduğu tələbata cavab verir.

Bu Qanun Azərbaycanda kitabxana işinə dövlət münasibətinin, dövlət qayğısının və dövlət siyasətinin əsası, onun məhək daşındır, kitabxana işinin qorunub saxlanması və inkişafının hüquqi bazasıdır. Respublikamızda kitabxana işinə dair vahid dövlət siyasətinin əsası kimi fəaliyyət göstərən bu qanunun bütün cəmiyyət, bütün kitabxanalar, kitabxana birlikləri, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları tərəfindən əsas baza kimi qəbul edilməsi və tanınması bütövlükdə Azərbaycan xalqının böyük nailiyyətidir.

«Kitabxana işi haqqında» Qanunda kitabxanaların fəaliyyətinin əsas prinsipləri müəyyənləşdirilmiş insanların mədəni sərvətlərdən istifadə etmək və məlumat azadlığı hüquqlarının həyata keçirilməsi təmin etdirilmişdir.

Bu qanun kitabxana və cəmiyyət, kitabxana və dövlət, kitabxana və oxucu problemlərini, həmçinin kitabxana şəbəkələri olan nazirliklər, idarə və müəssisələr arasındakı münasibətləri beynəlxalq hüququn prinsipləri və normaları əsasında tənzimləyir, kitabxana işinin hüquqi bazasını yaradır.

3. AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Müstəqil, suveren Azərbaycan dövlətinin yaranması xalqımızın tarixində çox böyük hadisə oldu. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə iqtisadi və siyasi sahələrlə yanaşı, mədəniyyət, təhsil və ideoloji sahədə də geniş islahatlar həyata keçirilməyə başlandı.

Lakin erməni təcavüzkarlarının Azərbaycana hücumu, ərazilərimizin 20%-nin işğal edilməsi, bir milyondan artıq soydaşımızın öz yurdlarından qaçqın və kökün düşməsi, 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq bugünə qədər müharibənin uzanması, ölkədə baş verən iqtisadi çətinliklər mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxana işinə də öz mənfi təsirini göstərmişdir. İşğal altında qalmış rayonlarımızdakı 927 kitabxananın 4,6 milyon nüsxə kitab fondu qarət edilmiş və yandırılmışdır. Keçid dövründə kitabxanalar bir sıra problemlərlə üzləşmişlər. Maliyyə çətinliyi üzündən kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla təchiz edilməsi çətinləşmiş, maddi-texniki bazanın təminatı işi xeyli zəifləmişdir. Kitabxana fondlarında yeni ədəbiyyatın olmaması oxucuların kitabxanaya gəlişinə də mənfi təsir göstərmişdir.

Müharibə şəraitindən doğan çətinliklər kitabxana işinin inkişafını ləngitmiş, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində böyük çətinliklər baş vermişdir. Lakin bu çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycan dövləti kitabxanaların bağlanması və miqdarının azalmasının qarşısını almağa nail oldu. Bəzi ictimai təşkilatların kitabxanalarını nəzərə alaraq, demək olar ki, dövlət kitabxana şəbəkəsi qorunub saxlanıldı. Bu, dövlətimizin böyük nailiyyətidir. 1990-cı illərin ikinci yarısından başlayaraq respublikada yaranmış sabit vəziyyət, iqtisadiyyatda baş verən irəliləyiş mədəniyyətin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratdı. Kitabxanalara ayrılan vəsait ilbəil az da olsa artırılmağa başladı. Kitabxanaların komplektləşdirilməsi işi qismən qaydaya düşdü.

Təbii ki, hazırda ölkəmizdə fəal inkişaf yoluna qədəm qoyan kitabxanalarla yanaşı, zəif, hətta heç bir müasir tələblərə cavab verməyən kitabxanalar da mövcuddur. Son illər kitabxanaların vəzifə və imkanları, eləcə də mədəniyyət, elm, təhsil, informasiya və tərbiyə infrastrukturunda yeri siyasi həyatda, demokratiyanın inkişafında, yerli özünüidarəetmədə, bazar iqtisadiyyatında, qlobal informasiya məkanının formalaşmasında rolu sürətlə dəyişməyə başlamışdır.

Hazırda respublikamızda 38,7 milyon nüsxə sənəd fonduna malik 4374 kütləvi kitabxana fəaliyyət göstərir. Bu kitabxanalar 2.984 min oxucuya xidmət edir.

Müasir dövrdə oxucuların sərbəst və məhdudiyyətsiz informasiya ilə təmin edilməsi, informasiya ehtiyatlarının mühafizəsi bütün dünya kitabxanalarının əsas vəzifələrindən biridir. Kitabxanalar tək kitabsaxlayıcı deyil, həm də özünəməxsus «elektron arxiv»dir. Bütün dünyada kitabxana işi sahəsində baş verən müsbət yeniliklər Azərbaycanda kitabxana işinin müasir vəziyyətinə də öz təsirini göstərməkdədir.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə siyasi və iqtisadi islahatların aparılması, həmçinin dövlətin mədəniyyət və informasiya sahəsində apardığı mütərəqqi siyasət nəticəsində kitabxanalar öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Müasir dövrdə ənənəvi kitabxana işinin texnologiyasında, əhaliyə kitabxana xidmətinin üsullarında, hökumət orqanları ilə kitabxanaların qarşılıqlı fəaliyyətinin xarakterində köklü dəyişikliklər baş verməkdədir. Digər mədəniyyət müəssisələri ilə müqayisədə məhz kitabxanalarda aparılan islahatlar daha çox diqqəti cəlb edir. Kitabxana işi ətraf

mühitdə baş verən dəyişikliklərdən, kitab çapının vəziyyətindən, kitab təbliğindən, telekommunikasiya və informasiya sahəsinin inkişafından, poçt, nəqliyyat, gömrük işindən, ən başlıcası isə cəmiyyət strukturundakı dəyişikliklərdən çox asılıdır.

İnkişaf etmiş informasiya cəmiyyəti şəraitində kütləvi informasiya vasitələrinə (KİV) tələbatın artması oxucuların sayının sürətlə çoxalmasına səbəb olmuşdur. 1999-cu ildə oxucuların kitabxanaya gəlişi 1997-ci ilə nisbətən 19,7% artmışdır.

Bütün bunlar dövlət siyasətində kitabxana işinə dair köklü dəyişikliklər aparılması ilə nəticələnmə biləcək tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir.

Sovet Azərbaycanında kitabxana işinə dair qanun qəbul edilməmişdi. Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra yeni iqtisadi münasibətlər və bazar iqtisadiyyatı müasir dövrdə kitabxanaların yaşayıb fəaliyyət göstərməsi üçün yeni hüquqi bazanın yaradılmasını tələb edirdi.

Respublikamızda kitabxana qanunvericiliyinin əsası 1998-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş «Mədəniyyət haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qoyulmuşdur. Bu Qanunda «Kitabxana fəaliyyəti» bölməsi verilmiş və dövlət mədəniyyət sisteminə kitabxanaların fəaliyyətinin əsası təsbit edilmişdir.

Azərbaycan kitabxana qanunvericiliyinin əsas hüquqi sənədi 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin qəbul etdiyi «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunudur. Ölkənin mədəniyyəti tarixində mühüm hadisə olan bu Qanun

kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsaslarını müəyyənləşdirdi, kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsinin dövlətin əsas fəaliyyət sahəsi olduğunu əsaslandırdı. Bu Qanunda kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin mütəmadi olaraq çoxaldılması haqqında müddəalar xüsusilə böyük əhəmiyyətə malikdir. Habelə Milli Kitabxanaya və respublika əhəmiyyətli kitabxanalara ölkə ərazisində müxtəlif dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyatları, hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən çap olunan ədəbiyyatdan pulsuz məcburi nüsxələrin verilməsi sisteminin yaradılması mühüm hadisədir. Ölkə çap məhsulunun arxiv fondunun yaradılması və oxuculara kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində bu çox ciddi bir addımdır.

Qanun qəbul edildikdən sonra ona uyğun olaraq bir neçə dövlət əhəmiyyətli normativ sənəd, o cümlədən kitab fondlarının uçotu və mühafizəsi qaydaları, təbii fəlakət, yanğın və hərbi münaqişələr zamanı kitab fondlarının mühafizəsi qaydaları, kitab fondlarına vurulan ziyanın ödənilməsi qaydaları, kitabxanalarda büdcədən kənar vəsaitlərin xərclənməsi qaydaları və digər normativ sənədlər təsdiq olunmuşdur.

Göstərilən müvəffəqiyyətlərə baxmayaraq hələ də kitabxana işində bir sıra ciddi problemlər qalmaqdadır. Bu problemlər özünü kitabxana işinin maliyyələşdirilməsində daha kəskin şəkildə göstərməkdədir.

Əgər 1980-ci illərdə dövlət büdcəsindən mədəniyyətə ayrılan vəsaitin 30-40%-i kitabxana işinin inkişafına yönəlirdisə, 1990-cı ilin ortalarından sonra bu rəqəm 12-13% təşkil etmişdir, hazırda isə 15-18% -dir. Bu gün

Azərbaycanda kitabxana işçiləri ən az əməkhaqqı alan işçilər kateqoriyasına daxildir.

Azərbaycan Respublikası ərazisində bütün sahəvi nazirliklərin, idarə, müəssisə və təşkilatların cəmi 10 minə yaxın kitabxanası fəaliyyət göstərir.

Ölkə ərazisində ən mütəşəkkil və geniş kitabxana şəbəkəsi Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsidir. Bu gün Mədəniyyət Nazirliyi sistemində əhalinin bütün yaş qrupları üçün açıq olan 1 Milli Kitabxana, 3 respublika əhəmiyyətli kitabxana, 74 mərkəzi şəhər və rayon kitabxanası, 3744 kənd kitabxanası fəaliyyət göstərir. Hazırda əhalinin hər 700 nəfərinə 1 stasionar kitabxana düşür. Mədəniyyət Nazirliyi sisteminin kütləvi kitabxanalarının fondunda 35,9 milyon nüsxə kitab (sənəd) toplanmışdır.

Mədəniyyət Nazirliyi sistemində daxil olan kitabxanaların ümumi sayı 4091-dir. Bu kitabxanalarda 2804,07 oxucuya xidmət göstərilir. Oxucuların ümumi sayının 1.065 nəfəri 15 yaşına qədər uşaqlardır. İl ərzində Mədəniyyət Nazirliyi sistemindəki kitabxanalara 121,76 nüsxə kitab və kitabça, 0,22 nüsxə audiovizual sənəd, 101,18 nüsxə Azərbaycan dilində ədəbiyyat və 20,58 nüsxə digər ədəbiyyat daxil olmuşdur.

Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemində 8167 kitabxana işçisi çalışır. Onların 1552 nəfəri ali (1204 nəfəri kitabxanaçı-bibliograf ali ixtisaslı) təhsillilər, 3273 nəfəri isə orta və orta ixtisas təhsilli işçilərdir.

Ölkənin ən iri kitabxanaları M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, Milli EA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası və BDU-nun Elmi Kitabxanasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Kütləvi kitabxanaları (1990-1999-cu illər)

İllər	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kütləvi kitabxanaların sayı	4805	4890	4872	4797	4644	4608	4522	4382
O cümlədən Mədəniyyət Nazirliyinin kütləvi kitabxanaları	4242	4440	4610	4590	4525	4490	4360	4316
Həmkarlar İttifaqının kütləvi kitabxanaları	326	-	-	-	-	-	-	82
Şəhər və qəsəbə kitabxanaları	708	754	744	736	725	715	710	658
Kənd kitabxanaları	3897	4138	4128	4069	3919	3893	3812	3724
Mədəniyyət Nazirliyinin kütləvi kitabxanalarının kitab fondu (milyon nüsxə)	34,7	35,2	37,8	36,2	36,7	36,3	35,2	35,9
Oxucuların sayı (min nəfər)	4145,0	3141,2	3107,3	3031,0	2962,1	2967,0	2861,3	2966,8

Mədəniyyət Nazirliyindən sonra ən böyük kitabxana şəbəkəsi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinə məxsusdur. Bu şəbəkəyə 4536 məktəb kitabxanası, 180 texniki-peşə məktəbi və orta ixtisas məktəblərinin kitabxanası, 6 gənclərin yaradıcılıq

saraylarının kitabxanası və Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası daxildir. Məktəb kitabxanalarından 1310-u şəhər məktəblərinin kitabxanaları, 3408-i isə kənd məktəblərinin kitabxanalarıdır.

Məktəb kitabxanalarının 1 milyon 500 oxucusu var. Bunlardan 40 %-ni oğlanlar, 60 % -ni isə qızlar təşkil edir. Şəhər məktəbləri kitabxanalarının 846 min oxucusu var. Bunlardan I-VIII sinif şagirdlərindən ibarət olan oxucuların sayı 815 min nəfərdir. Kənd məktəb kitabxanalarının I-IX sinif şagirdlərindən ibarət oxucuların sayı 832 min, IX-XI sinif şagirdlərindən ibarət oxucuların sayı isə 158 min nəfərdir.

Təhsil Nazirliyi sisteminə daxil olan kitabxanaların ümumi fondu 26 milyon nüsxədir. Fondun 76,4 %-i bədii ədəbiyyat, 6 % tədris-metodiki ədəbiyyat, 6,3 %-i uşaq ədəbiyyatı, 12,8 % ictimai-siyasi ədəbiyyat, 4, % -i isə qeyri-profilli ədəbiyyatdır. Fondun 75 %-ini rus dilində, 25 %-ni isə Azərbaycan dilində ədəbiyyat təşkil edir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının fondu 500 min nüsxə, oxucuların sayı 12 min nəfərdir. Fondadakı ədəbiyyatın 25 min nüsxəsi Azərbaycan dilində, 15 min nüsxəsi isə xarici dillərdədir. Kitabxana metodik mərkəz statusuna malikdir. Məktəb kitabxanalarına metodik təminatın təşkili sahəsində böyük elmi-metodik işlər aparır.

Ölkəmizdə ali məktəblərin geniş kitabxana şəbəkəsi formalaşmışdır. Hazırda 8.692.038 nüsxə kitab fondu olan 20 dövlət ali məktəb kitabxanası fəaliyyət göstərir. Bu kitabxanalar 114.294 oxucuya xidmət edir. İl ərzində ali məktəb kitabxanalarının fondundan 4.922.317 kitab verilişi həyata keçirilir. Ali məktəb kitabxanalarına illik

gəliş 4.076.327 nəfər təşkil edir. Ali məktəb kitabxanalarında 661 işçi çalışır ki, bunlardan 301 nəfəri ali kitabxanaçılıq təhsillidir.

Respublikamızda böyük kitabxana şəbəkəsinə malik olan Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyasının isə hazırda 74 kitabxanası fəaliyyət göstərir. Bu kitabxanaların 1,33-nün binasının əsaslı təmirə ehtiyacı var, 2,0-nin isə uçmaq təhlükəsi var. Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası kitabxanalarının fondunun ümumi həcmi 1.169.861 nüsxə ədəbiyyat təşkil edir. Bunlardan 136.993 nüsxəsi ictimai elmlərə, 58.257 nüsxəsi təbiət, səhiyyə və tibb elmlərinə, 100.700 nüsxəsi texnika və kənd təsərrüfatı elmlərinə, 194.688 nüsxəsi incəsənət, bədən tərbiyəsi və idman ədəbiyyatına, 679.243 nüsxəsi filologiya elmlərinə və bədii ədəbiyyata aiddir. Fondun 412.342 nüsxəsi Azərbaycan dilində 757.519 nüsxəsini isə digər dillərdə olan ədəbiyyat təşkil edir. Bu sistemdə olan kitabxanaların 141.294 oxucusu var. Oxuculardan 15.216 nəfər 15 yaşına qədər olan uşaqlardır.

AHİK kitabxanalarının kadr tərkibi

Kitabxana işçilərinin ümumi sayı	O cümlədən təhsillilər				5 ilə qədər iş stajı olanlar
	Ali		Ümumi orta təhsilli		
	Cəmi	Ali kitabxanaçı lıq təhsilli	Cəmi	Orta ixti- sas təh- silli	
79	40	28	39	26	32

Respublika əhəmiyyətli kitabxanalar içərisində Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanasının xüsusi mövqeyi vardır. 80 ilə yaxın bir dövrdə fəaliyyət göstərən bu kitabxananın hazırda 25 filialı vardır. Kitabxana öz fəaliyyətini respublikada aqrar siyasətinin, kənd təsərrüfatı ədəbiyyatının, elm və texnikanın nailiyyətlərinin təbliğinə yönəlmişdir. Kitabxana 1982-ci ildən kənd təsərrüfatı ədəbiyyatı üzrə depozitar mühafizə mərkəzidir. Kitabxanada zəngin kitab və jurnallar fondu geniş oxucu kütləsinin istifadəsindədir. REKTK il ərzində MDB ölkələrinin kənd təsərrüfatı kitabxanalarının 47-si ilə kitabxanalararası mübadilə aparır. REKTK-nın fondunun ümumi həcmi 746.470-nüsxədir. İllik qeydiyyat uçotuna görə oxucuların sayı 12.300 nəfər kitabxanaya gəliş 121.230 dəfə, ədəbiyyat verilişinin miqdarı 711.307 nüsxədir. Kitabxana fondunda 2002-ci ildə 1060 yeni ədəbiyyat daxil olmuşdur ki, bunlardan 1000-i dövrünəşr, 60-ı isə kitabdır.

Elmi-texniki kitabxanalar Azərbaycan Respublikasının mövcud kitabxana sisteminin və sənayesinin tərkib hissəsi kimi sovet hakimiyyəti illərində inkişaf edərək vahid şəbəkə kimi formalaşmışdır. Elmi-texniki kitabxanalar dövlət və təhsil sisteminin kitabxana şəbəkələri ilə müqayisədə kiçik olsa da, onların fondunda olan sənədlərin ümumi miqdarı qeyd olunan kitabxanaların ümumi sənəd fondu qədərdir. Bu da elmi-texniki kitabxanaların zəngin informasiya ehtiyatlarına malik olduğunu göstərir.

Keçən əsrin 80-ci illərinin sonuna olan məlumata görə, respublikada ümumi sənəd fondu 39,8 milyon

nüsxə olan 832 elmi-texniki və xüsusi kitabxana fəaliyyət göstərir. Bu kitabxanaların çox böyük hissəsi ölkə iqtisadiyyatının əsasını təşkil edən iri sənaye sahələrinin idarə və müəssisələrində fəaliyyət göstərir. Lakin 90-cı illərdən başlayaraq ölkənin ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında baş vermiş proseslərdən asılı olaraq elmi-texniki kitabxanaların mənsub olduqları sənaye idarə və müəssisələrində istehsalın dayandırılması, onların tam gücü ilə işləməməsi kitabxanaların fəaliyyətinin tamamilə dayandırılmasına və ya bir bölmə kimi ləğvinə səbəb olmuşdur.

Son 10-15 ildə göstərən elmi-texniki və xüsusi kitabxanalar haqqında Respublika Dövlət Statistika İdarəsi tərəfindən fəaliyyət heç bir məlumat dərc olunmadığı üçün bu kitabxanalar haqqında dəqiq məlumat vermək mümkün deyildir.

Belə bir xoşagəlməz vəziyyətin yaranmasının səbəblərindən birini də bu günə qədər Azərbaycanda ETK-ların təşkilini və fəaliyyətini nizamlayan vahid normativ sənədlərin, qaydaların və əsasnamələrin olmaması ilə izah etmək olar. Məlumdur ki, hazırda respublikada dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi prosesi gedir və yaxın gələcəkdə ETK-ların mənsub olduğu əsas sənaye müəssisələri özəlləşdirilməlidir. Lakin sənaye müəssisələrinin özəlləşdirilməsi zamanı ölkənin intellektual mülkiyyətinin zəngin bazası olan idarə və müəssisə ETK-ların sosial və elmi-texniki tərəqqidəki rolunu lazımınca qiymətləndirə bilməyən milli sahibkarlar onu başa düşənədək bu kitabxanalardan əsər-ələmət qalmayacaqdır. Ona görə respublika informasiya sisteminin tərkib hissəsi kimi və sənaye sahələrinin informasiya təminatını

təşkil edən ETK şəbəkələrinin mühafizəsi və inkişafı üçün dövlətin müvafiq orqanları aşağıdakı istiqamətlərdə yardım etməlidir. Əgər belə olarsa, yaxın 10-15 il üçün ETK şəbəkələrinin inkişafını təmin etmək olar:

- Müvafiq dövlət orqanlarının normativ qaydaları və əsasnamələri ilə sənaye müəssisələri özəlləşdirilərkən onların tərkibində olan elmi-texniki kitabxanalara dövlətin intellektual mülkiyyəti statusu verilməli və onlara nəzarəti saxlamalıdır;

- ETK-ların fəaliyyətini məhdudlaşdıran idarə və müəssisələrə dövlətin müvafiq nəzarət orqanları tərəfindən iqtisadi sanksiyalar tətbiq edilməlidir;

- «İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq dövlət informasiya sisteminin tərkib hissəsi kimi ETK şəbəkələrinin təşkili və inkişafını təmin edən müvafiq normativ dövlət sənədləri işlənməli və tətbiq edilməlidir;

- Respublikada ETK şəbəkələrinə vahid dövlət rəhbərliyini və ya nəzarətini həyata keçirən dövlət qurumu yaradılmalıdır.

Yekun olaraq demək olar ki, respublikamızın kitabxanaları müstəqilliyin bəxş etdiyi demokratik prinsiplərdən bəhrələnərək öz işlərini dünyanın qabaqcıl kitabxanalarının bəşəri ənənələrinə uyğun qurmağa başlamışlar. Məhz bu demokratik prinsiplər onlara dünya kitabxanalarının təcrübəsindən öyrənməyə imkan vermişdir. Respublikada kitabxana işi gündən-günə inkişaf etməkdədir. Oxuculara kitabxana xidməti sahəsində yeni forma və üsulların tətbiqinə başlanmışdır. Artıq M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada internet

zalı fəaliyyət göstərir. Oxucular onları maraqlandıran mövzular üzrə operativ məlumat əldə etmək imkanına malikdirlər. Onlar müasir tipli kompüterlər vasitəsilə dünyanın ən iri kitabxanalarının fond və kataloqlarında mövcud olan materiallardan istifadə edə bilirlər. Son zamanlar Açıq Cəmiyyət İnstitutunun sponsorluğu ilə respublikamızın 7 rayon və şəhər mərkəzi kitabxanasında regional informasiya mərkəzlərinin yaradılması üzrə işlər aparılır.

Onu da qeyd etmək ki, Sovetlər Birliyindən kitabxanalara zəngin ədəbiyyat fondu, ənənəvi kitabxana təcrübəsi miras qalmışdısa, müstəqillik qazandıqdan sonra kitabxana-informasiya sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsini müsbət addımlardan biri kimi dəyərləndirmək olar. Belə ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının kitabxana-informasiya sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı 1997-ci ildən daha da intensivləşmişdir. Azərbaycan Respublikasının kitabxanaçılıq üzrə mütəxəssisləri beynəlxalq seminar və konfranslarda iştirak etmiş, inkişaf etmiş ölkələrin iş təcrübəsini öyrənmiş və bu yenilikləri Azərbaycan kitabxanalarının iş təcrübəsinə tətbiq etməyə başlamışlar. Respublikamızda 1990-cı illərin axırlarından başlayaraq kitabxanaçılıq cəmiyyətlərinin və assosiasiyalarının (ictimai birliklərin) yaradılması bu qəbildən görülmə işlərdən biridir. Hazırda Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyəti və Azərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası (AzİİA) fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatların beynəlxalq əlaqələrinin yaranması və inkişafı sahəsindəki fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

Respublikamızda müstəqillik şəraitində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması sahəsində də böyük işlər görülməkdədir.

Müasir dünyanın qabaqcıl təcrübəsinə əsaslanan BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi ənənəvi təcrübəyə söykənərək kitabxanaçı-biblioqraf kadrların hazırlanmasının məzmununda dəyişiklik etmiş, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə cavab verən yeni informasiya texnologiyasını mənimsəyən kadrlar hazırlamağa başlamışdır. Bu məqsədlə fakültənin adı dəyişdirilib «Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsi» qoyulmuş, tədris planı isə yeni ada uyğunlaşdırılmışdır.

Müasir kitabxanaçı kadrlar dünya kitabxanaçılıq təhsili sistemində əsaslanmaqla, kitabxana və informasiya işinin spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla hazırlanır. Dünyanın müxtəlif ölkələrində kitabxanaçı kadrlar hazırlayan ali məktəblərin tədris planlarında ciddi fərqlərin və müxtəlifliklərin olmasına baxmayaraq, bu planların əksəriyyətində oxşarlıq və uyğunluqlarda diqqəti cəlb edir. Xüsusilə ixtisas fənləri bloku bir-birinə çox yaxındır. Hazırda Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsi bu planın təkmilləşdirilmiş, yenidən tərtib və təsdiq edilmiş variantı ilə işləyir.

Kitabxanaçı kadrların hazırlanması 2 mərhələdə həyata keçirilir. Bakalavrların hazırlanmasına 1993-1994-cü, magistrlərin hazırlanmasına isə 1996-1997-ci tədris ilindən başlanmışdır. Hər iki mərhələnin tədris planları tərtib olunmuş, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Bütün bu faktların ciddi təhlili və ümumiləşdirilməsi əsasında demək olar ki, ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana 34 illik rəhbərliyi dövründə ölkədə xalq təsərrüfatı, iqtisadiyyat, elm və mədəniyyət sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bu nailiyyətlər içərisində mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işinin inkişafı, əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili sahəsindəki uğurlar da mühüm yer tutur.

Ölkənin mədəni inkişafında kitab və kitabxana işinin mühüm rolunu qeyd edən, kitabxanaları xalq üçün, millət üçün bilik və zəka mənbəyi kimi qiymətləndirən H.Əliyev kitabxana işinin inkişafını həmişə ön plana çəkmiş, ona qayğı göstərmiş, mühüm dövlət sənədləri imzalamışdır. Böyük minnətdarlıq hissi ilə qeyd etmək yerinə düşər ki, xüsusilə müstəqilliyimizin ilk illərində ölkədə baş verən çətinliklərə, iqtisadi və siyasi böhrana baxmayaraq, H.Əliyev həmişə mədəniyyətin qeydinə qalmış, onun yaşaması, inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəməmişdir. Ulu öndər Azərbaycanın müstəqilliyini, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdiyi kimi milli mədəniyyətin və onun tərkib hissəsi olan kitabxanaların da xilaskarı olmuşdur. Digər MDB ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycanda 90-cı illərdə kitabxana şəbəkəsi qorunub saxlanılmış, daimi dövlət qayğısı ilə əhatə edilmiş, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilmişdir.

Bütün bunlara görə Azərbaycan kitabxana ictimaiyyəti, çoxminlik kitabxanaçılar ordusu ulu öndərə minnətdardır. Onun əziz xatirəsi bütün xalqımız kimi sadə peşə adamları olan kitabxanaçıların qəlbinə də əbədi həkk edilmişdir. H.Əliyevin vəfatından sonra

respublikamızın çoxsaylı kitabxana şəbəkələri öz xilaskarı olan ulu öndərin xalqımızın milli mənəvi sərvətinə çevrilmiş əsərlərini toplayıb saxlamaq, gələcək nəsillərə çatdırmaq, xalq kütlələri içərisində təbliğ etmək vəzifəsini həyata keçirməyə çalışır. Bu vəzifə kənd kitabxanalarından başlamış Milli Kitabxanaya qədər bütün kitabxanalar tərəfindən şərəflə yerinə yetirilir.

Böyük təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, 2003-cü ildə - fəaliyyətinin çiçəkləndiyi dövrdə, ölkədə gedən növbəti prezident seçkiləri ərəfəsində ulu öndərimiz qəfildən xəstələndi. H.Əliyevin müdrik bir kəlamı vardır: «Allah təala kimə nə qədər ömür verdiyini özü bilir». Allah təala H.Əliyevə 80 il ömür verdi və o, bu ömrü ləyaqətdə yaşadı, xalqına, doğma Azərbaycana xidmət etdi, onun xilaskarı oldu.

Heydər Əliyevin prezident seçkilərində namizədliyi irəli sürülmüşdü. Lakin amansız xəstəlik ona bu seçkilərdə iştirak etmək imkanı vermədi. Ümummilli lider H.Əliyev ABŞ-da xəstəxanada yatarkən xalqa müraciət etdi. Ulu öndər onun sağlıq durumundan narahatlıq keçirən xalqına müraciətində deyirdi: «Üzümü sizə - həmvətənlərimə tutaraq qarşıdan gələn prezident seçkilərində prezidentliyə namizəd, mənim siyasi varisim, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədrinin 1-ci müavini İlham Əliyevi dəstəkləməyə çağırıram. O, yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən ləyaqətli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirəcək, Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı

yolunda çox işlər görəcəkdir. İnanıram ki, mənim başa çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdıra biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm».¹

Azərbaycan xalqı ulu öndərin bu çağırışını bir vəsiyyəət kimi qəbul edərək, öz müdrik liderinə sədaqətini nümayiş etdirdi və yekdilliklə İlham Əliyevi prezident seçdi. İlham Əliyevin ölkənin yeni prezidenti seçilməsi H.Əliyev siyasətinin davam etdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratdı. Heydər Əliyev siyasi kursunu böyük məharətlə irəli apararaq İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti cəmiyyətin diqqətini cəlb etdi, yeni siyasi şəraitdə o, bir lider kimi xalqın böyük etimadını qazandı. İlham Əliyev ölkənin iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında, xalqın sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında uğurlar qazandı. Bu uğurlar ölkə daxilində və beynəlxalq aləmdə onun imicini yüksəklərə qaldırdı. O, həmçinin Azərbaycan xalqının tarixinə qızıl səhifələr yazan, böyük uğurlar qazandıran dahi dövlət və siyasət xadimi H.Əliyevin xarici siyasətdə müəyyənləşdirdiyi prioritetlərin varisliyini təmin edən alternativsiz siyasətçi olduğunu təsdiq etdi.

Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu demokratik dövlət quruculuğu işlərini davam etdirən İlham Əliyev prezidentlik fəaliyyətinə başlayarkən xalqa verdiyi «Mən hər bir Azərbaycan vətəndaşının prezidenti olacağam» vədinə əməl edərək həyata keçirilən işləri inamla irəliyə aparmaq qüdrətinə malik olduğunu sübuta yetirdi.

¹ «Respublika» qəzeti. - 2004. - 31 oktyabr.

Olduqca sevindirici haldır ki, 2004-cü ildə respublikamızda ümumi daxili məhsul təxminən 22 faiz, sənaye istehsalı 28 faiz, eyni zamanda orta əmək haqqı 22 faiz, əhalinin pul gəliri 21 faiz artmışdır.

Son illərdə dövlət büdcəsinin ilbəil artması ölkənin inkişafının gələcək perspektivlərindən xəbər verir. Əgər 2003-cü ildə dövlət büdcəsi 1 milyard dollar, 2004-cü ildə 1,5 milyard dollar, 2005-ci ildə 2,2 milyard dollar olmuşdursa, 2006-cı ilin dövlət büdcəsi 4 milyard dollar həcmində təsdiq olunmuşdur. Bu, dinamik inkişaf yolu keçən Azərbaycanın ən böyük nailiyyətidir.

Ölkəmizdə iqtisadi inkişafı yanaşı mədəniyyətin inkişafı sahəsində də böyük tərəqqi əldə edilmiş, mədəni quruculuğun bütün sahələrində dönüş illəri olmuşdur. Mədəniyyətə ayrılan dövlət vəsaitinin 2 dəfəyə yaxın artırılması onun inkişafı sahəsində xeyli imkanlar açmışdır. Mədəniyyətimizin bütövlükdə inkişafı ilə yanaşı olaraq onun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafına da xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmışdır. Ölkəmizdə mədəniyyətin mühüm tərkib hissələrindən biri olan kitabxana işi sahəsində aparılan məqsədyönlü müdaxilə tədbirləri buna parlaq sübutdur. Müstəqil Azərbaycanda əsaslı ulu öndər H.Əliyev tərəfindən qoyulmuş kitabxana siyasəti müvəffəqiyyətlə davam etdirilməkdədir. Bu siyasətin əsasında kitabxana işinə dövlət qayğısı, kitabxanaların dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi, maddi-texniki bazasının ardıcıl olaraq möhkəmləndirilməsi, ümumaçıq olması, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması, dünya standartları səviyyəsinə yüksəldilməsi, kitabxanaçıların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və digər vəzifələr durur.

Müasir şəraitdə dövlət bütün kitabxanaları yeni ədəbiyyatla təmin etmək, kitabxana fondlarını zənginləşdirmək üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlər içərisində kütləvi kitabxanaların və məktəb kitabxanalarının pulsuz olaraq latın qrafikası ilə çap edilən yeni nəşrlərlə komplektləşdirilməsi haqqında prezident sərəncamı olduqca böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir.

Məlumdur ki, ölkəmizdə 1993-cü ildən latın qrafikasına keçmək haqqında qanun qəbul edilmişdir. Bu qanuna müvafiq olaraq bütün təhsil sistemində latın qrafikası tətbiq edilməyə başlanmışdır. Son on ildə orta ümumtəhsil məktəblərində təhsilin latın qrafikası ilə aparılması və şagirdlərin kiril əlifbasını bilməməsi ölkədə tezliklə birdəfəlik latın qrafikasına keçilməsi, bütün kütləvi informasiya vasitələrinin və kitabların latın qrafikası ilə nəşr edilməsi zərurətini irəli sürmüşdü. Məhz buna görə ki, ölkə prezidenti H.Əliyev dövlət idarələrində, kütləvi informasiya vasitələrində və nəşriyyatlarda məcburi olaraq latın qrafikasına keçmək haqqında fərman verdi. Bu fərmana əsasən ölkə miqyasında latın qrafikasına keçildi. Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə nəşr işinə qadağa qoyuldu.

Ümummilli liderimiz tərəfindən həyata keçirilən bu tədbir böyük milli-mədəni əhəmiyyətə malik idi. Kitab nəşrində və ümumiyyətlə, nəşriyyat işində qayda yaradılması təmin edildi. Tezliklə ölkəmizdə latın qrafikası ilə ədəbiyyatın, dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin, elmi ədəbiyyatın azlığı hiss edilməyə başladı. Doğrudur, respublikamızda kitablar 64 il ərzində kiril əlifbası ilə çap edilmişdi və kitabxanalarımızın fondunda kiril

əlifbası ilə yazılmış 150 milyon nüsxədən artıq kitab saxlanılırdı. Bütün dünya ədəbiyyatı nümunələri, klassiklərimizin, alimlərimizin əsərləri kiril əlifbası ilə çap edilmişdi. Bu böyük milli, mədəni sərvəti gənc nəslin istifadəsinə vermək dövlət əhəmiyyətli bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdu.

Bu böyük ideoloji, mənəvi, milli problemin həllində Heydər Əliyev siyasətinin görkəmli və ardıcıl davamçısı prezident İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü ildə imzaladığı «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında» sərəncam böyük əhəmiyyət kəsb etdi.

Sərəncamda göstərilir: «Latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası artıq həyatımızın bütün sahələrində tam yerini tutmuşdur. Bununla yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin vaxtı ilə latın qrafikası ilə çap olunmuş qiymətli nümunələrinin latın qrafikasında yenidən kütləvi şəkildə nəşr olunması günün ən vacib məsələlərindən biri olaraq qalır.

Dövlət müstəqilliyinin başlıca rəmzlərindən biri sayılan ana dilinə dövlət qayğısının daha da artırılmasını təmin etmək, Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin ən gözəl nümunələrini müasir dövrdə təbliğ etmək və gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədi ilə Azərbaycan dilində əvvəllər kiril qrafikası ilə çap olunmuş əsərlərin latın qrafikası ilə yenidən nəşrinin kütləvi şəkilədə həyata keçirilməsi zərurətini nəzərə alaraq qərara alıram:

1. 2004-cü ildə latın qrafikası ilə ilk mərhələdə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısı təsdiq olunsun (siyahı əlavə olunur).

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikasının bütün kütləvi kitabxanalarına və orta tədris müəssisələrindəki kitabxanalara latın qrafikası ilə yenidən çap olunmuş kitabların alınması üçün zəruri vəsaitin ayrılmasını təmin etsin».¹

Bu sərəncam prezidentin Azərbaycan mədəniyyətinə, elminə, ədəbiyyatına və təhsilinə böyük qayğısının təzahürüdür. 64 il müddətində kiril əlifbası ilə çap olunmuş qiymətli əsərlərin, xalqımızın milli sərvəti olan nadir kitabların yenidən nəşr edilib xalqın istifadəsinə verilməsi olduqca böyük milli, mədəni əhəmiyyət kəsb etməklə Azərbaycançılığın, milli ideologiyanın inkişafına qiymətli töhfədir.

Bu sərəncamın ən mütərəqqi və humanist cəhətlərindən biri latın qrafikası ilə yenidən nəşr edilən, dövlətə külli miqdarda vəsait hesabına başa gələn kitabların bütün kütləvi kitabxanalara və tədris müəssisələri kitabxanalarına pulsuz verilməsidir.

Kütləvi kitabxanalar və məktəb kitabxanaları bilavasitə təhsil və tərbiyə prosesində yaxından iştirak etməklə yanaşı oxucuların informasiya təminatında, mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görədir ki, bu sərəncam respublikamızın bütün ictimaiyyəti, ziyalıları və kitabxana işçiləri tərəfindən böyük razılıq hissi ilə qarşılanmışdır.

¹ *Azərbaycan naminə.* - B., 2005. - S. 190-191.

4. KİTABXANALARIN İQTİSADİ POTENSİALİ VƏ MADDİ-TEXNİKİ TƏMİNATININ İNKİŞAFI

Kitabxanaların iqtisadi potensialının əsaslı dərəcədə yaxşılaşdırılması, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi yaxın onillikdə ölkədə kitabxana işinin inkişafının strateji istiqamətidir.

Kitabxanaların maddi təminatının səmərəli siseminin yaradılması, onların müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən qalıq prinsipi əsasında maliyyələşdirilməsinin aradan qaldırılması, kitabxanaların büdcə və smetasının onların sosial funksiyalarına uyğun şəkildə tam, dolğun və vaxtında formalaşması təmin edilməlidir.

Kitabxanaların maliyyələşdirilməsi, xüsusən də onların kitab təminatına ayrılan dövlət vəsaitinin optimal səviyyəyə çatdırılmasına, həmçinin onun çap məhsullarının həcmi və qiymətlərinə müvafiq surətdə hər il indeksləşdirilməsinə nail olunmalıdır.

Kitabxana fondlarının müntəzən və sistemli inkişafının maliyyələşdirilməsini yaxşılaşdırmaq məqsədilə respublikanın dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyat müəssisələri tərəfindən buraxılan çap məhsullarının dövlət kitabxanalarına güzəştli qiymətlərlə satılması, eləcə də respublika əhəmiyyətli kitabxanalar tərəfindən xarici ölkə nəşrlərinin əldə edilməsinin valyuta təminatı dövlət səviyyəsində həll edilməlidir.

Kitabxanaların maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsində dövlət mənbələri və tədbirləri ilə yanaşı, «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq surətdə kitabxanaların büdcədən-

kənar maliyyələşmə mənbələrinin genişləndirilməsi və büdcədən kənar fondların formalaşdırılması məsələləri də həll olunmalıdır. Bu məqsədlə onların təsərrüfat, marketing və digər iqtisadi fəaliyyət növlərini tənzimləyən normativ sənədlərin, təşkilatı-metodik tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsinə də xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Kitabxanaların texnoloji proseslərinin modernləşdirilməsinə, oxuculara xidmət işinin informasiyalaşdırılmasına və digər mütərəqqi iş üsullarının tərtibinə əlavə vəsait cəlb etmək məqsədilə onların fondlarının fəaliyyəti genişləndirilməli, digər donor təşkilatlardan qrant alınması təcrübəsinə diqqət artırılmalıdır.

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin formalaşmasında kitabxanaların müstəsna rolunu nəzərə alaraq onların müasir informasiya texnologiyası vasitələri ilə təmin edilməsi yaxın gələcəkdə başlıca vəzifə sayılmalı və bu məqsədlə aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

- Respublika əhəmiyyətli universal və sahəvi kitabxanaların fəaliyyətinin kompleks informasiyalaşdırılması, onların bazasında kompüterləşdirilmiş şəbəkə kitabxana-informasiya sistemlərinin yaradılması məqsədilə həmin kitabxanalar müasir informasiya texnologiyası vasitələri ilə təmin edilməlidir;

- Respublikanın Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində (MKS) və ilk növbədə Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Şəki, Sumqayıt, Mingəçevir, Əli Bayramlı MKS-lərin müasir informasiya texnologiyasına əsaslanan kitabxana-informasiya mərkəzləri yaradılmalı, bu məqsədlə onlar müvafiq texniki vasitələrlə təmin edilməlidir.

Kitabxanaları müvafiq avadanlıqla təmin etmək məqsədilə respublika Mədəniyyət Nazirliyinin yanında xüsusi istehsalat müəssisəsinin yaradılması nəzərdə tutulmalıdır.

Yaxın illərdə C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, Respublika Elmi Texniki Kitabxanası, Respublika Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası, Respublika Tibb Kitabxanası üçün yeni binalar layihələşdirilməli və tikilməlidir.

Respublika şəhər və rayonlarında müvafiq iqlim şəraiti nəzərə alınaraq kütləvi kitabxanalar üçün onların müasir sosial funksiyalarının həyata keçirilməsinə şərait yaradan nümunəvi bina layihələrinin hazırlanması zəruri sayılmalıdır.

«Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq:

a) Qanunun 32-ci maddəsində kitabxana işçilərinin sosial müdafiəsinə yönəlmiş tədbirlərin (kitabxana işçilərinin əmək haqqlarının elm və təhsil işçilərinin əmək haqqlarına bərabərləşdirilməsi, onlara əlavə ödənişlər və kompensasiyaların verilməsi) həyata keçirilməsi təmin edilməlidir;

b) Qanunun 29-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş «kitabxanaların inkişaf fondu»nun yaradılmasının təşkili-hüquqi məsələləri həll edilməlidir.

5. KİTABXANA SİSTEMLƏRİ VƏ ŞƏBƏKƏLƏRİ

Azərbaycan Respublikası kitabxana sistemində respublika ərazisində fəallıyyət göstərən, əhaliyə kitab-

xana və informasiya xidməti göstərən, tipindən, növündən, formasından, şəbəkəsindən, təbəçiliyindən, mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün kitabxana sistemləri və şəbəkələri daxildir.

Respublikamızda əhaliyə xidmət edən aşağıdakı kitabxana şəbəkələri vardır: dövlət kitabxana şəbəkələri; ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkələri; şirkətlərin kitabxana şəbəkələri; səhmdar cəmiyyətlərin kitabxana şəbəkələri; özəl təşkilatların kitabxana şəbəkələri; bələdiyyələrin kitabxana şəbəkələri; şəxsi kitabxanalar və s.

Dövlətin, ayrı-ayrı nazirlik, idarə və müəssisələrin və s. əhaliyə xidmət məqsədilə təşkil etdiyi müxtəlif kitabxanalar həmin qurumların sistemi hesab edilir. Kitabxana sistemi isə öz növbəsində ayrı-ayrı kitabxanaları birləşdirən şəbəkələrdən və kiçik birləşmələrdən ibarət ola bilər.

Respublikamızda ən böyük kitabxana sistemi Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemidir. Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsi dövlət kitabxana şəbəkəsi hesab edilir. Çünki bu şəbəkə bilavasitə dövlət tərəfindən təşkil edilir, maliyyələşdirilir və idarə edilir. Bu şəbəkənin əsas vəzifəsi ölkədə dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətini həyata keçirməkdən, bütün vətəndaşlara kitabxana-informasiya xidmətini təşkil etməkdən ibarətdir.

Bu şəbəkəyə daxil olan kitabxanalar, onların bütün əmlakı dövlət əmlakı hesab edilir. Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə Milli Kitabxana, sahəvi respublika kitabxanaları şəbəkəsi, kütləvi kitabxanalar şəbəkəsi, uşaq kitabxanaları, musiqi məktəblərinin və

digər xüsusi qurumların kitabxana şəbəkələri daxildir. Bu şəbəkələr birləşərək Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemini yaradır.

Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemində bunlar daxildir:

1. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası;
2. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Kitabxanası;
3. Respublika əhəmiyyətli sahəvi kitabxana şəbəkəsi:
 - a) C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası;
 - b) F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası;

4. Kütləvi kitabxanalar şəbəkəsi:

- a) Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri:
Rayon mərkəzi kitabxanalar şəbəkəsi;
Rayon uşaq kitabxanaları şəbəkəsi;
Kənd kitabxanaları şəbəkəsi (filial kitabxanaları);
Müstəqil şəhər kitabxanaları şəbəkəsi;
Müstəqil uşaq kitabxanaları şəbəkəsi;

Musiqi məktəblərinin və digər xüsusi qurumların kitabxanaları şəbəkəsi.

Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemi ilə yanaşı respublikamızda ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, təşkilatların və s. geniş kitabxana sistemi və şəbəkəsi fəaliyyət göstərir.

Bunlardan ən mühümləri aşağıdakılardır:

1. Təhsil Nazirliyinin kitabxana sistemi;
2. Səhiyyə Nazirliyinin kitabxana sistemi;
3. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin kitabxana sistemi;
4. Müdafiə Nazirliyinin kitabxana sistemi;
5. Standartlaşdırma, Meteorologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin elmi-texniki kitabxanalar sistemi;

6. Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyasının kitabxana sistemi;

7. Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana sistemi və s.

Göstərdiyimiz kitabxana sistemləri ilə yanaşı olaraq digər nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, cəmiyyətlərin, birliklərin və s. kitabxana şəbəkələri də mövcuddur.

Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra suveren, dünyəvi, demokratik Azərbaycan dövlətinin yaranması, yeni azad cəmiyyət quruculuğuna başlanması böyük dəyişikliklərin baş verməsinə səbəb oldu. Bu dəyişikliklər ilk nöbədə cəmiyyətin idarə edilməsinin yeniləşməsinə, yeni qurumların yaranmasını, mövcud idarəçilik formasının təkmilləşməsinə tələb edir. Ölkəmizdə gedən bu yeniləşmələr mədəniyyətimizin mühüm tərkib hissəsi olan kitabxana işinin elmi əsaslarla yenidən qurulmasına və idarə olunmasına şərait yaratmışdır. Kitabxana işi sahəsində gedən yenidənqurma ilk növbədə kitabxana sistemlərinin və şəbəkələrinin yenidən təşkilini, sistemlərin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsini ayrı-ayrı sahəvi nazirliklərin, idarə və müəssisələrin yanında idarəetmə orqanlarının, yaradılmasını, onların yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlarla təmin edilməsini tələb edir.

Dövlət kitabxana sistemləri və şəbəkələrini müasir tələbata uyğun təkmilləşdirərkən, kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsində ərazi prinsipi əsas götürülməli, kitabxana kitabının və informasiyanın hər bir oxucuya, hər bir ailəyə çatdırılmasına diqqət yetirilməli, bütün yaşayış məntəqələrində kitabxanaların olması zəruri hesab edilməlidir. XXI əsrin ilk illəri dövlət kitabxana

sisteminin həyatında tərəqqi və inkişaf illəri olmalı, keçmiş cəmiyyətdən miras qalan neqativ hallar aradan qaldırılmalı, əhəlinin kitabxana-informasiya tələbatını ödəmək üçün kitabxana şəbəkələri genişləndirilməli və təkmilləşdirilməlidir. Təkmilləşdirmə prosesi zamanı, kitabxana sisteminin yerləşdirilməsi vəziyyəti təhlil olunmalı, nöqsanlar aşkara çıxarılıb düzəldilməli, yəni-dən qurulmalı və qaydaya salınmalıdır.

Kitabxana şəbəkələrinin maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi ön plana çəkilməli, büdcədə yeni kitabxana binalarının tikilməsinə, mövcud binaların əsaslı təmir edilməsinə, müasir avadanlıqların alınmasına, kitabxanaların informasiyalaşdırılmasına, yeni informasiya texnologiyası ilə təchiz edilməsinə, yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrarla təmin edilməsinə diqqət artırılmalıdır.

Kitabxana işinin komplektləşdirilməsi, onun yüksək səviyyədə maliyyələşdirilməsi ön plana çəkilməli, yerli büdcələr formalaşdırılarkən kitab almağa ayrılan vəsait ayrıca maddədə göstərilməlidir. Həmçinin büdcə tərtib edilərkən kənd kitabxanalarının komplektləşdirilməsinə ayrılan vəsaitin müntəzəm olaraq artırılması, kəndin mədəni həyatında yeganə mədəniyyət müəssisəsi kimi xüsusi xidmətləri olan kənd kitabxanalarının inkişaf etdirilməsi ön plana çəkilməlidir.

Müstəqilliyin qarşıya qoyduğu tələblərə uyğun müvafiq olaraq azad Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafında və təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynayan ayrı-ayrı sahəvi nazirliklərin, xüsusilə Təhsil Nazirliyinin, Səhiyyə Nazirliyinin, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin, Neft Şirkətinin, Milli

Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkələri inkişaf etdirilməli, hər bir nazirliyin şəraiti və imkanı nəzərə alınmaqla yerlərdə yeni kitabxanaların açılmasına və mövcud kitabxanaların işinin yenidən qurulmasına, daha da təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirilməlidir. Keçid dövründə maliyyə çətinlikləri ilə əlaqədar kitabxana işinə ayrılan vəsaitin az olması nəzərə alınaraq onun ilbəl artırılmasına diqqət yetirilməlidir. Məlumdur ki, ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin və s. kitabxanaları bilavasitə respublikamızda elmə, təhsilə, mədəniyyətə xidmət etdiyindən onların işinin müvəffəqiyyətli təşkilindən elmin, təhsilin, mədəniyyətin taleyi asılıdır. Müasir inkişaf etmiş informasiya cəmiyyətində bu asılılıq xeyli artmışdır. Elm, təhsil və mədəniyyətin informasiya təminatı cəmiyyətin əsas hərəkətverici qüvvələrindən birinə çevrilmişdir.

XXI əsrdə Azərbaycan kitabxana sistemləri və şəbəkələri qarşısında daha ciddi bir problem - kitabxana işinin sistem daxili və sistemlərarası mərkəzləşdirilməsi, dünya təcrübəsinə söykənərək yeni elmi əsaslarla əlaqələndirilməsi, koordinasiya edilməsi problemi dayanır.

Kitabxana korporasiyaları yaratmadan, kitabxana işini əlaqələndirmədən, koordinasiya etmədən, ölkə miqyasında koordinasiya mərkəzləri, şuraları, konsepsiyaları yaratmadan, əhaliyə kitabxana-informasiya xidməti dövrün tələblərinə, müasir şəraitə uyğun təşkil etmək mümkün deyildir. Böyük kitabxana sistemləri və şəbəkələri olan nazirliklər, idarə və müəssisələr göstərilən şəraitə uyğun perspektiv planlar hazırlayıb, təcridən həyata keçirməlidirlər.

İnkişaf etmiş müasir informasiya cəmiyyəti elmi-texniki, xüsusi və təhsil kitabxanalarının qarşısında cəmiyyətin informasiyalaşdırılması probleminin həllində yaxından iştirak etmək, kitabxana işini bilavasitə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin sifarişləri əsasında qurmaq vəzifəsini qoymuşdur. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində kitabxanaların iştirakı zəruridir. Kitabxanalar öz işlərində ciddi dəyişikliklər etməli, ənənəvi iş üsulları ilə yanaşı yeni iş üsullarına və metodlarına yiyələnməli, informasiyanın elmi nəticələrini, iş üsullarını və metodlarını kitabxana işinə tətbiq etməyi təmin etməli, informasiya orqanları ilə əlaqələr yaratmalı, işini əlaqələndirməli və koordinasiya etməlidir.

Bütün bunlar isə kitabxana ictimaiyyətinin öz səyini bacarığını və kollektiv fəaliyyətini kitabxana işinin informasiyalaşdırılmasına, kompüterləşdirilməsinə, avtomatlaşdırılmasına yönəltməyi, kitabxanaları müasir informasiya texnologiyası ilə təmin etməyi və bu texnologiyadan baş çıxara bilən, onunla işləyə bilən yüksək ixtisaslı mütəxəssis kitabxanaçı kadrların hazırlanmasını tələb edir.

6. XXI ƏSRİN İLK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Xalqımızın iradəsini ifadə edən demokratik, hüquqi, dünyəvi Azərbaycan dövləti öz qarşısında ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq haminin həyat səviyyəsini təmin edən vəzifələri həyata keçirmək məqsədini qoymuşdur. Xalqın həyat səviyyəsinin yüksəl-

dilməsində mədəniyyətin hərtərəfli inkişaf etdirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin tələblərinə uyğun sosial və mədəni tədbirlərin həyata keçirilməsi olduqca mühüm rol oynayır.

Bu mühüm vəzifələri həyata keçirmək üçün müstəqil Azərbaycan dövləti öz varlığının ilk günlərindən başlayaraq insan amili, insanların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, onun sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsi, mənəvi tərbiyənin məqsədyönlü təşkili, milli ideologiyanın formalaşması sahəsində bir çox ciddi tədbirlər həyata keçirmişdir. Təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində ardıcıl olaraq dövlətin həyata keçirdiyi proqram əhəmiyyətli tədbirlərdə də insan amilinin ön plana çəkilməsi dövlətin bu sahəyə böyük diqqət və qayğısının təzahürüdür.

Bu baxımdan dövlətimizin mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işi sahəsində həyata keçirdiyi dövlət siyasəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və böyük diqqətə layiqdir. Bu siyasətin əsas mahiyyətinin azad cəmiyyətdə kitabxana işinin elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə əhəmiyyətinə malik olması, xalqın mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm rol oynaması və milli ideologiyanın formalaşmasında, Azərbaycançılığın təbliğində, dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsində böyük əhəmiyyət kəsb etməsi təkzibedilməzdir. Buna görədir ki, XXI əsrin ilk illərində Azərbaycan dövləti kitabxanaları xalqımızın mədəni inkişafının əsas amillərindən biri kimi qiymətləndirir, onların təminatını, maliyyələşdirilməsini, ümum-əçiq olmasını, əhaliyə xidmətin pulsuz təşkilini öz üzə-

rinə götürür. Göstərilən prinsiplərin həyata keçirilməsi dövlətimizin demokratik mahiyyətindən doğur.

Burada göstərdiklərimizə söykənərək demək olar ki, XXI əsrin ilk illərində kitabxana işinin perspektiv istiqaməti aşağıdakı problemlərin həllinə yönəlməlidir:

1. Kitabxana şəbəkələrinin inkişafı:

Kitabxana şəbəkələrinin təşkili və yerləşdirilməsinin müasir vəziyyətinin təhlili bu sahədə yaşayış məntəqələrinin müəyyən hissəsində kitabxanaların olmaması, mövcud kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəif olması kimi ciddi nöqsanları üzə çıxarır və həmin nöqsanların yaxın gələcəkdə aradan qaldırılmasını tələb edir. Xüsusilə kənd yaşayış mərkəzləri ilə sənaye və urbanizasiya mərkəzləri olan şəhərlərdə kitabxana şəbəkələrinin arasında olan uyğunsuzluqlar diqqət mərkəzində olmalı və yeni kitabxanalar yaradılmalıdır;

Ölkə əhalisinin kitabxana xidməti ilə əhatə olunması səviyyəsinə təsir edən əsas meyarlardan biri olan kitabxana şəbəkələrinin yerləşməsi və təşkilində demoqrafik şərait, bazar iqtisadiyyatının tələbləri nəzərə alınmaqla hər bir yaşayış məntəqəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən kitabxanalar təşkil edilməlidir;

Ölkənin sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafının reallıqları nəzərə alınmaqla mövcud kitabxana şəbəkələrinin inkişaf etdirilməsi, onların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və uzlaşdırılması əhaliyə səmərəli kitabxana xidmətinin təşkilinin əsas istiqamətlərindən biri hesab olunur;

Kitabxana şəbəkələrinin optimal yerləşməsinə (şəhər və kənd yerlərində) qaydaya salmaq üçün dünya

və yerli təcrübə öyrənilməklə yeni normativ sənədlər hazırlanmalı və təsdiq olunmalıdır;

Kitabxanalar elmin, iqtisadiyyatın, təhsil və sosial sahələrin informasiya infrastrukturunun tərkib hissəsi kimi formalaşdığından həmin sahələrin quruluşu kitabxana şəbəkələrinin strukturuna transfer olunur. Buna görə də kitabxana şəbəkələrinin və sistemlərinin ümumi durumunu müəyyən etmək məqsədilə ölkə miqyasında dövlət siyasətində kitabxanaların pasportlaşdırılması (siyahıyaalınması) həyata keçirilməlidir.

Kitabxanaların maliyyələşdirilməsi

Ölkədə kitabxana işinin qarşısında qoyulan vəzifələrin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi onların maliyyələşdirilməsinin davamlı optimal sisteminin yaradılmasını tələb edir. Kitabxana işinə dair dövlət siyasətinin əsasını kitabxana şəbəkə və sistemlərinin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi təşkil etməlidir;

Kitabxanaların dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi sivil cəmiyyətlərdə onların hüquqi statusunun yüksəldilməsinin əsas qarantı hesab olunur. Bu maliyyələşdirmə sistemi kitabxanaların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına, fondun optimal komplektləşdirilməsinə, kitabxana işçilərinin əmək haqqının mövcud qanunvericiliyə müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən təmin edilməsinə imkan yaratmalıdır;

Özünüidarəetmə orqanları və özəl kitabxana şəbəkələrinin maliyyələşdirilməsi, müvafiq orqan və özəl təşkilatların formalaşdırdığı büdcə qanunla müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilməlidir;

Dövlət kitabxana şəbəkələri, özünüidarəetmə orqanları və özəl kitabxanalar, həmçinin qeyri-hökumət

təşkilatlarının layihələri (qrantlar), iş adamlarının xeyriyyə vəsaitləri hesabına öz büdcələrini artırmaq üçün istifadə edilməlidir;

«Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq kitabxana işinin maliyyələşdirilməsi dövlət tərəfindən həyata keçirilməli və s, ilbəil artırılmalıdır.

Kitabxana işinin informasiyalaşdırılması

Dünyada gedən qlobal informasiyalaşdırma prosesi ayrı-ayrı ölkələrdə kitabxana işinə dair yeni strategiya hazırlamağı tələb edir. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin inkişaf ənənələrini və müasir durumunu köklü şəkildə təhlil edib öyrənməklə bu sahənin inkişafına yeni formatda yanaşma əsasında kitabxanaların informasiyalaşdırılması sahəsində aşağıdakı inkişaf istiqamətləri nəzərdə tutulur:

- Hər bir kitabxana oxucusunun istənilən informasiyanı azad əldə etməsi şəraitinin yaradılması;

- Kitabxana işinin dünyada gedən qlobal informasiyalaşdırma proseslərinə uyğun müasir texnologiya əsasında yenidən qurulması istiqamətində ardıcıl, sistemli tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- Kitabxanaların profilinə uyğun yeni sənəd və elektron daşıyıcılarla komplektləşdirilməsinin optimal sisteminin yaradılması;

- Tədricən elektron kitabxanaların yaradılması;

- Azərbaycan Respublikasında kitabxana işini dünya informasiya bazasının tərkib hissəsinə çevirmək istiqamətində ölkə ərazisində mövcud olan kitabxanaların informasiya resursları əsasında elektron infor-

masiya bazasının yaradılması və qlobal şəbəkələrdə onlardan istifadə olunması;

- Azərbaycan xalqını dünyaya tanıtmaq üçün «Azərbaycanın yaddaşı» seriyası ilə silsilə əsərlərin müxtəlif dillərdə nəşrinə başlanılması və onun yayılmasına nail olunması;

- Respublika miqyasında kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin tam və ardıcıl kompüterləşdirilməsi, avtomatlaşdırılması və mexanikləşdirilməsini həyata keçirmək üçün perspektiv proqram hazırlanmalı, bu proqram maliyyələşdirilməli və tədricən tətbiq olunmalıdır.

4. Kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili

Kitabxana işinin səmərəli təşkilini müəyyən edən əsas amillərdən biri kitabxana-informasiya, o cümlədən bibliografik xidmətdir. XXI əsrin birinci onillikləri ənənəvi xidmətdən yeni texnologiyaya əsaslanan üsullara keçid dövrü kimi səciyyələnəcəkdir. Ona görə də ənənəvi və yeni metodların paralel yaşaması reallığı kitabxana xidmətinin bütün proseslərinə öz təsirini göstərəcəkdir;

Kitabxana-informasiya xidmətinin bütün üsulları (abonementdə, zalında xidmət, soraq-bibliografiya və bibliografik informasiya xidməti, kitabxanalararası abonement, İnternet vasitəsilə xidmət və s.) qarşılıqlı şəkildə istifadə olunmaqla kitabxanalar başlıca funksiyalarının-istifadəçilərin informasiya tələbatlarının maksimum ödənilməsinə nail olmalıdırlar;

Kitabxana xidmətinin əsasını hər bir istifadəçinin istədiyi informasiyanı azad əldə etmək imkanına malik olması təşkil etdiyindən dünya informasiya bazasının

tərkib hissəsi kimi respublika kitabxanalarında formalaşmış informasiya resurslarından dünyanın istənilən yerində istifadə edilməsinə şərait yaratmaq üçün həmin resursların elektron versiyasının hazırlanması işini təşkil etmək vacib vəzifələrdən biridir;

Pulsuz kitabxana-informasiya xidməti kitabxana işinin təməl prinsiplərindən biri kimi onun missiyasının həyata keçirilməsinin qarantı olmalıdır;

Kitabxana-informasiya xidmətinin demokratikləşdirilməsi prosesi başa çatdırılmalı, qanunla qadağan olunmayan bütün informasiya mənbələrinin əldə olunmasının mümkünlüyü təmin edilməlidir;

Kitabxana-informasiya xidmətinin əsasını təşkil edən amillərdən biri ölkənin informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasıdır.

Kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının daha da təkmilləşdirilməsi

Kitabxanaçı kadrların sayı və ixtisas səviyyəsi əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilinin əsas keyfiyyət meyarlarından biridir.

Azərbaycan Respublikasında 150 milyon nüsxə fondu, 4 milyondan çox istifadəçisi olan 10 minə yaxın müxtəlif tipli kitabxana vardır. Bu kitabxanalarda 30 minə yaxın kitabxanaçı çalışır. Kitabxanaların qarşısına qoyulan sosial funksiyaların yerinə yetirilməsi onların yüksək ixtisaslı kadrlarla təminatı ilə bilavasitə əlaqədardır. Hazırda ölkədə mövcud olan kitabxanaların ixtisas təhsilli kadrlarla təmin olunması 8-10 % təşkil edir. Ona görə də kitabxanaların ixtisas təhsilli kitabxanaçı-bibliograf kadrlarla təminatının mövcud sistemi daha da təkmilləşdirilməlidir;

Müasir kitabxana texnologiyasını mənimsəmiş, geniş profilli, ölkədə və dünyada gedən global problemlərdən baş açmaq üzrə bilik, bacarıq və vərdislər sisteminə yiyələnmiş yeni tipli kadrların hazırlanmasının, onların təkmilləşdirilməsinin optimal sistemini yaratmaq strateji məqsədlərdən biri hesab olunmalıdır;

Kitabxanaçı kadrların hazırlanması sistemində universitet təhsilinin aparıcı istiqamət kimi mövqeyi möhkəmləndirilməli, bütün ixtisas dərəcələri (bakalavr, magistr) üzrə kadr hazırlığı kitabxana işindəki reallıqlara uyğunlaşdırılmalıdır;

Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin ali və orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında tədris, elmi və metodik mərkəz kimi fəaliyyəti gücləndirilməli və bu məqsədlə konkret tədbirlər görülməlidir;

Kitabxanaçı kadrların təkmilləşdirilməsi sistemini yaratmaq məqsədilə kitabxana işçilərinin qeyri-hökumət təşkilatları və birlikləri ilə yanaşı, Mədəniyyət Nazirliyi yanında fəaliyyət göstərən ixtisasartırma institutu təşkil edilməlidir;

Kitabxana işçilərinin ixtisas səviyyəsinin yüksəldilməsində təcrübi-peşəkar dövrü mətbuatın xüsusi rolunu nəzərə alaraq «Kitabxanaçı» jurnalının nəşrinə nail olunmalıdır.

7. KİTABXANA İŞİNİN İDARƏ OLUNMASI

İctimai həyatın demokratikləşdirilməsi ölkədə kitabxana işinin idarə olunmasında yeni keyfiyyət dəyişikliklərinin həyata keçirilməsini tələb edir.

Bu prosesin əsas məzmununu kitabxana işinə rəhbərlikdə mərkəzləşdirilmiş, standart və şablon iş üsullarının aradan qaldırılması, səlahiyyətlərin tədricən yerli icra hakimiyyəti orqanlarına verilməsi, kitabxana kollektivlərinin hüquq və müstəqilliklərinin inkişaf etdirilməsi, ölkədə kitabxana siyasətinin həyata keçirilməsində ictimai birliklərin və digər ictimai orqanların rolunun artırılması, idarəetmənin demokratik, elmi və iqtisadi prinsiplərə əsaslanması təşkil etməlidir.

Ölkədə kitabxana işinin idarə olunmasında dövlət orqanlarının əsas funksiyaları bu işin strateji istiqamətlərinin maliyyələşdirilməsindən, kitabxana işi ilə əlaqədar normativ-hüquqi sənədlərin hazırlanmasından, müxtəlif şəbəkə kitabxanalarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsindən, kitabxanaçılıq fəaliyyətinin vahid metodik təminatının yaradılmasından, kitabxanaların normal fəaliyyətini təmin edən maliyyələşdirmə və maddi-texniki təminat sisteminin formalaşdırılmasından, kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı və təkmilləşdirilməsindən ibarət olmalıdır.

Kitabxana işinə rəhbərlikdə sovet rejimindən miras qalmış inzibati-amirlik metodlarının aradan qaldırılması məqsədilə ayrı-ayrı regionlarda (şəhərlərdə, rayonlarda) əhaliyə kitabxana xidmətinin planlaşdırılması və təşkili, maliyyə vəsaiti və maddi-texniki vəsaitlərin istifadəsi, ştat cədvəlinin tərtibi, əmək haqqının ödənilməsi yollarının müəyyənəşdirilməsi müvafiq qanunlar çərçivəsində bilavasitə kitabxana kollektivlərinin səlahiyyətlərinə aid edilməlidir.

Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında onların fəaliyyətinin metodik təminatı strateji istiqamətlərdən biri kimi müəyyənəşdirilir. Kitabxanaların metodik təminatının inzibati-amirlik, şablonçuluq, təftişçilik üsullarından azad olunması, metodik fəaliyyətin elmi-nəzəri əsaslarının, informasiya funksiyalarının gücləndirilməsi, kitabxana işi təcrübəsinin ümdə problemlərinin həllinə yönəlməsi, dünya kitabxana-informasiya təcrübəsinə əsaslanması vacibdir.

Azərbaycanda kitabxana işinin perspektivlərinə uyğun müxtəlif metodik vəsaitlər sisteminin formalaşması mühüm vəzifə kimi qarşıya çıxır.

Respublikada kitabxana işinin təşkili və idarə olunmasında kitabxanaçılıq peşəsi üzrə ictimai birliklərin rolunun gücləndirilməsinə dair imkanların yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkədə kitabxana işinin idarə olunmasında Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilati-metodik, əlaqələndirici və tənzimləyici funksiyalarının daha da genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi mühüm amildir.

Kitabxana işinin yeniləşdirilməsində, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində Mədəniyyət Nazirliyinin digər dövlət və qeyri-dövlət orqanları ilə əlaqəli fəaliyyətinin sistemi yaradılmalı, onun metodik və istiqamətverici rolu təmin edilməlidir.

Mədəniyyət Nazirliyinin respublikada kitabxana işinin inkişafının strateji istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsinə, əhaliyə kitabxana xidmətinin informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun şəkildə modernləşdirilməsinə, bu sahədə dövlət proqramının hazırlanması və tətbiqi ilə əlaqədar fəaliyyətinin kompleks

şəkildə formalaşib inkişaf etdirilməsinin təmin edilməsinə diqqəti artırılmalıdır.

Əhaliyə kitabxana xidmətinin daha da demokratikləşdirilməsi, insanların informasiya hüquqlarının kitabxana təminatının tam və dolğun ödənilməsi məqsədilə kitabxana işinə dair yeni hüquqi sənədlərin hazırlanması, mövcud sənədlərin «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun şəkildə yeniləşməsi zərurətinə diqqət artırılmalıdır.

Respublikada kitabxanaçılıq fəaliyyətinin real vəziyyətini, onun inkişaf meyllərini mükəmməl öyrənib təhlil etmək məqsədilə kitabxana ictimaiyyətinin sorğu və rəylərinə müvafiq surətdə kitabxana işinə dair dövlət statistikasının təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulmalıdır.

Yaxın illərdə kitabxana işinə dair milli dövlət standartlarının yaradılması mühüm vəzifə hesab edilməlidir.

8. KİTABXANA FONDU

Kitabxana fəaliyyətinin əsas vəzifələri sənəd-informasiya fondlarının formalaşmasından, mühafizəsindən və bu sənədlərin hüquqi və fiziki şəxslərə verilməsindən, kitabxanalarda toplanıb saxlanan informasiya mənbələrinin mübadiləsinə imkan verən vahid informasiya məkanının yaradılmasından ibarətdir.

Kitabxana fondunun tərkibinə kitab, jurnal, qəzet və digər çap məhsulları, audiovizual və texniki vasitələrlə oxunan materiallar, əlyazmaları, elektron nəşrlər və başqa informasiya daşıyıcıları daxildir.

Kitabxana fondu bəşəriyyətin əsrlərlə formalaşan maddi-mənəvi sərvəti, biliklər xəzinəsi, zəngin kitab

sərvətidir. Milyonlarla sənəd kütləsini özündə əks etdirən kitabxana fondunun formalaşması, qorunması, saxlanması, təşkili, idarə edilməsi həmişə dinamik inkişafda olan proses kimi təkmilləşir, qabaqcıl metodlara, formalara, elmi qanunlara əsaslanır.

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxana fondlarının formalaşdırılması, təşkili, qorunması, mühafizəsi, istifadə səmərəliliyi ilə bağlı ortaya çıxan problemləri həll etmək və onların təkmilləşdirilməsi sahəsində görüləcək işləri müəyyənləşdirmək zərurəti meydana çıxır. Bunlar aşağıdakılardır:

- Kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinin vahid sistemini yaratmaq və marketing-menecment istiqamətlərini müəyyənləşdirmək;

- Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinə ayrılan maliyyə vəsaitini daim artırmaq, bu işə kitabxana ictimaiyyətinin görkəmli ziyalıları, elm, maarif və mədəniyyət xadimlərini cəlb etmək;

- Kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində fiziki və hüquqi şəxslərdən geniş istifadə etmək;

- Kitabxana texnikası minimumuna əsasən kitabxana texnikası avadanlıqlarını hazırlayan müəssisələr yaratmaq;

- Fondlardan səmərəli istifadəni təşkil etmək üçün məlumat bazasını yaratmaq və kompüterlər vasitəsilə sahəvi xidməti planlaşdırmaq;

- Respublikada kitab fondlarının qorunması və bərpası üçün məlumat bazası yaratmaq, elmi-tədqiqat, elmi-metodik, elmi-informasiya fəaliyyətini gücləndirmək və başqa kitabxanalara, o cümlədən arxiv və muzey fondlarına köməklik göstərmək;

- Kitabxana fondunun qorunması və bərpası sahəsində istifadə olunan yeni texnologiya və texniki vasitələri mənimsəmək və tətbiqi etmək.

- Kitabxana fondunun qorunması və bərpası sahəsində xarici ölkələrin kitabxanaları, muzeyləri və arxivləri ilə əməkdaşlıq etmək, bu sahədə proqram və konsepsiyaların hazırlanmasında iştirak etmək;

- Xarici ölkələrdə və beynəlxalq aləmdə tətbiq edilən qabaqcıl iş təcrübəsini öyrənmək və respublikanın kitabxanalarında tətbiq etmək;

- Kitabxana fondunu idarə edən, formalaşdıran və mühafizə edən yüksək ixtisaslı mühafizəçi-fondşünas kadrların hazırlanmasına diqqəti artırmaq;

- Respublikada kitabxana, muzey, arxiv fondlarının bərpası üçün irihəcmli və müasir texnologiya əsasında işləyən elmi-tədqiqat laboratoriyası yaratmaq.

Göstərilən proses və əməliyyatların həyata keçirilməsi kitabxana fondunun formalaşması, təşkili, qorunması, mühafizəsi, istifadəsi səmərəliliyini yüksəldər və oxucuların geniş ədəbiyyat repertuarından daha fəal, daha operativ istifadəsinə imkanlar yaradır.

9. KİTABXANALARDA OXUCULARA XİDMƏT İŞİ

a) Kitabxana xidməti

Mənəvi-intelektual tələbat insan üçün əbədi ehtiyacdır. Təbiətin və cəmiyyətin inkişaf qanunları haqqında lazımi biliklərə malik olmadan cəmiyyətin fəal üzvü kimi yaşamaq qeyri-mümkündür. Bu baxımdan öyrənməyin, məlumatlanmağın ən mühüm vasitəsi olan müəllimə ciddi ehtiyac yaranır.

Əlbəttə, insan müxtəlif şəraitdə müəllimə edə bilər. Lakin tələbatına müvafiq olaraq hər hansı mövzu və ya problem haqqında lazımi səviyyədə məlumat əldə etmək məqsədi daşıyan müəllimə isə yalnız kitabxana şəraitində mümkündür. Belə ki, kitabxananın zəngin kitab fondu, fondun araşdırılması üçün məlumat aparatı, müxtəlif lüğətlərin, ensiklopediyaların və başqa məlumat ədəbiyyatının mövcudluğu, lazımi texniki vasitələr, eləcə də istənilən zaman müəllimə kitabxanaçının köməyindən istifadə etmək imkanı burada müəllimə prosesini daha effektiv və ona sərf edilən vaxtın daha səmərəli olmasına zəmin yaradır.

Bu gün hər bir kitabxananın varlığı öz oxucularının informasiya tələbatı, bu tələbatla müvafiq olan müxtəlif sorğuların tam və dolğun ödənilməsi ilə şərtlənir. Müasir şəraitdə oxucu sorğusunun ödənilməsi üçün kitabxanalardan lazımi səviyyədə kommunikativlik, zəngin informasiya vermək imkanı, daha doğrusu, lazımi informasiyanı müasir informasiya texnologiyasının və müasir texniki vasitələrdən istifadə etməklə tam, dolğun, operativ və rahat çatdırmaq imkanı tələb edir. Bütün bunlar kitabxanaların maddi-texniki bazasından, kitabxana işinin müasir texniki vasitələrə malik olmaq imkanından, eləcə də kitabxanaçıların oxuculara (istifadəçilərə, tələbatçılara) xidmətilə əlaqədar yeni funksiyaları müasir tələblər səviyyəsində yerinə yetirə bilmək qabiliyyətindən asılıdır. Əlbəttə, kitabxanaların maddi-texniki bazası və müasir texniki vasitələrə malik olması dövlət səviyyəsində həll edilməlidir. Kitabxanaçıların yeni funksiyaları yerinə yetirə bilmək qabiliyyəti isə hər bir kitabxanaçının özünün intellektual səviyyəsinə nə

dərəcədə tələbkar yanaşmasından asılıdır. Bu işdə cəmiyyətin tələbi həlledici rola malikdir.

Bu gün beynəlxalq aləmdə oxuculara xidmət işinin texnoloji prosesində mühüm yeniliklər baş verir. Yəni kitabxanalarda yeni xidmət formaları yaranır ki, buna müvafiq olaraq kitabxanaçılar konkret iş prosesi üzrə ixtisaslaşmalıdırlar.

Müasir şəraitdə oxuculara xidmət işinin texnoloji prosesi 3 blokdan ibarətdir: 1) Xidmətə hazırlıq işi; 2) Xidmətin reallaşdırılması; 3) Xidmətin təhlili.

Kitabxanaçı bu blokun 1-cisində və 3-cüsündə ciddi fəaliyyət göstərir. Belə ki, xidmətə hazırlıqla əlaqədar kitabxanaçı istifadəçinin (oxucunun) tələbini (sorgusunu) aydınlaşdırmalı, dəqiqləşdirməli, yeni xidmət növünə uyğun şəkildə ödənilməsi imkanını müəyyənləşdirərək (elektron poçtla, İnternetlə, interaktiv təmasla, optik informasiya daşıyıcılarından istifadə yolu ilə) xidmət təklif edir.

2-ci blok kitabxanaçının fəaliyyəti olmadan həyata keçirilir. Belə ki, kitabxanalarda müasir texnologiyalardan istifadə edilmə şəraitində xidmətin reallaşdırılmasında kitabxanaçının iştirakı olmur. Əlbəttə, təklif olunan xidmətin düzgün müəyyənləşdirilməsi kitabxanaçılardan ciddi hazırlıq, məlumatlılıq və operativ müəyyənləşdirmə bacarığı tələb edir.

3-cü blok üzrə, oxuculara, istifadəçilərə gündəlik xidmət işinin təhlili aparılmalı, onun həm nəzəri, həm də təcrübi həlli müasir tələblər baxımından qiymətləndirilməli, aparılan iş prosesi məqsədəmüvafiq şəkildə təkmilləşdirilməlidir.

Həmçinin oxucuların mütaliə tələbatlarının ödənilməsi vəziyyətinin müntəzəm sürətdə öyrənilməsi sahəsində ənənəvi prinsiplər saxlanılmalıdır. Çünki istər ayrı-ayrı kitabxanalar səviyyəsində, istərsə də ümumdövlət səviyyəsində oxucuların və mütaliənin idarə olunmasına, kitabxana şəraitində isə oxucu mütaliəsinin istiqamətləndirilməsinə nail olmaq qeyri- mümkündür.

3. Ölkədə mütaliənin idarə olunması dedikdə oxucu tələbatına müvafiq olaraq çap əsərləri ilə kitabxanaların təmin edilməsinə, kitabxanalarda oxuculara lazımı xidmət mühiti yaratmaq üçün maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə nəzarət gücləndirilməlidir. Kitabxanalarda oxuculara xidmət işinin müasir tələblər səviyyəsində təşkili və oxucuların mütaliəsini lazım gəldikdə məqsədyönlü şəkildə idarə etmək kitabxanaçıların vəzifəsidir.

Bu gün oxucuların həyati tələbatı, intellektual ehtiyacı həm milli zəmində, həm də ümumbəşəri problemlər üzrə baş verir. Bu baxımdan kitabxanaçılar xidmət prosesində öz oxucularının yalnız konkret sorgularını ödəməklə kifayətlənməməli, onları həm milli məzmun kəsb edən məsələlərlə, həm də beynəlxalq aləmdə baş verən yeniliklərlə, eləcə də ümumbəşəri məsələlərlə maraqlanmağa istiqamətləndirilməlidir.

b) Kitabxanalarda bibliografik xidmət

Elmi-texniki tərəqqi və cəmiyyətimizdə baş verən dərin sosial-iqtisadi dəyişikliklər informasiya ehtiyacının xarakterinə, məqsədinə, istiqamətinə öz təsirini göstərir. Eyni zamanda bu əməyin xarakterinin dəyiş-

məsinə, onun daha da intellektuallaşmasına, differensasiyalaşmasına səbəb olur, peşə ixtisaslı təhsilin səviyyəsinə tələbatı artırır. Bütün bunlar kitabxana–biblioqrafiya ehtiyatlarının səmərəli istifadəsini zəruriləşdirir, kitabxanalarda biblioqrafik xidmətin bütün səviyyələrində keyfiyyətinin yüksəldilməsini tələb edir. Buna nail olmaq üçün ən mühüm şərt kitabxananın mövcud biblioqrafik ehtiyatlarından səmərəli istifadə ilə yanaşı, biblioqrafik xidmət proseslərinin, o cümlədən biblioqrafik axtarışın avtomatlaşdırılmasını sürətləndirməkdən ibarətdir. Bununla kitabxana fondunda toplanmış və həm də yeni daxil olan sənədlərin birdəfəlik biblioqrafik qaydada işlənilib kompüter yaddaşına verilməsilə yaranan avtomatlaşdırılmış biblioqrafik informasiya axtarışı sistemindən qeyri-məhdud ölçüdə, müxtəlif məqsədlərlə istifadəsi mümkün olan avtomatlaşdırılmış dialoq rejimli biblioqrafik xidmət sistemi formalaşdırılır. Ona görə də müxtəlif tipli kitabxanaların texniki təchizatı vəziyyətindən asılı olaraq bütün kitabxana xidməti proseslərinin, o cümlədən biblioqrafik xidmətin ayrı-ayrı əməliyyatlarının geniş miqyaslı alqoritmləşdirilmiş mövcud proqramın alınaraq yerli şəraitdə uyğunlaşdırılması və tətbiqi problemi diqqət mərkəzində olmalıdır.

c) İnformasiya xidməti

1. Oxuculara xidmətin informasiyalaşdırılması, onların peşə və digər fəaliyyətləri ilə əlaqədar informasiya tələbatları və sorğularının dolğun və operativ ödənilməsi cəmiyyətin kitabxana xidmətinin əsas məzmununu təşkil etməlidir;

2. Bütün vətəndaşların, habelə idarə və təşkilatların informasiya tələbatlarının ödənilməsi və bu sahədə onların hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə kitabxanaların informasiya fəaliyyətinin aşağıdakı istiqamətlərdə inkişaf etdirilməsi zəruri sayılır:

- Kitabxanaların informasiyalaşdırılması, onların müasir informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi, tədricən bütün kitabxanaların İnternet şəbəkəsinə qoşulması;

- Fərdi və kollektiv oxucular üçün müasir kommunikasiya texnologiyasına əsaslanan beynəlxalq informasiya şəbəkələri ilə uzlaşan və qarşılıqlı əlaqələri təmin edən ümumaçıq informasiya məkanının formalaşdırılması;

- Kitabxanalardan istifadə edən fiziki və hüquqi şəxslərin sorğu və tələblərinə müvafiq, rəngarəng, dolğun və etibarlı informasiya məhsullarının yaradılması;

- Yeni texnologiya əsasında oxucuların və kollektivlərin kitabxanaların informasiya ehtiyatlarından, eləcə də dünya informasiya məkanından səmərəli istifadəsini təmin edən optimal xidmət sisteminin təşkili.

3. Oxuculara informasiya xidmətinin yeniləşməsi üçün kitabxanaların fəaliyyətinin tam kompüterləşdirilməsi, xidmət prosesinə elektron sənədləri və kataloqları, elektron poçtu, CD ROM, İnternet və s. informasiya texnologiyasının tətbiqini təmin edən təşkilati və texniki siyasətin həyata keçirilməsi;

4. Kitabxana işi ilə informatikanın qarşılıqlı elmi əlaqələrinin daha da dərinləşdirilməsinə, onun son elmi nailiyyətlərindən və təcrübəsindən istifadə edilməsinə və

informasiya müəssisələri ilə işgüzar əlaqələrin genişləndirilməsinə diqqət yetirilməsi;

5. Müasir dövrdə kitabxanaların informasiya funksiyalarının optimallaşdırılması, oxuculara kitabxana–informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə qaldırılması respublikada informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin formalaşmasının mühüm atributu və strateji istiqamətlərindən biridir.

10. KİTABXANALARIN İNFORMASIYA ORQANLARI İLƏ ƏLAQƏLƏRİ VƏ QARŞILIQLI ƏMƏKDAŞLIĞI

İnternet şəbəkəsinin – informasiya kommunikasiya sistemlərinin yaradılması bütün informasiya xidmətləri qarşısında çox mühüm vəzifələr qoyur. İnternet özü böyük mənbələr massividir və bu informasiya massivinin rolu cəmiyyətdə getdikcə artmaqdadır. Bu da kitabxanaların və informasiya xidmətlərinin qarşılıqlı əməkdaşlığını nəzərdə tutur. Məlumdur ki, indiki şəraitdə bütün potensial oxucular İnternet şəbəkəsindən istifadə etmək imkanına malik deyil. Beləliklə, vətəndaşlar arasında bərabərsizlik yaranır ki, bu da informasiya cəmiyyətində ciddi sosial problemlərin ortaya çıxmasına gətirib çıxarır. Mövcud şəraitdə kitabxanaların əsas vəzifəsi geniş auditoriya kütləsi üçün İnternetdən istifadə imkanını yaratmaqla bu problemi aradan qaldırmaqdır.

İnformasiya məkanında kitabxanalarda informasiya resurslarının qorunub saxlanması, bütün sənədlərin, o cümlədən kitabların, dövri nəşrlərin elektron versiyalarından istifadə etmək üçün şərait yaradan

informasiya şirkətləri yaranır. Bu cür şirkətlərin topladığı informasiya potensialının həcmi çox böyük olduğundan onların İnternetə göstərdiyi xidmət vasitəsilə işləməyə imkan verir.

Lakin informasiya bazalarından istifadə bəla olduğundan, bu imkan potensial istifadəçilər üçün bağlıdır. Nəticədə yenə də hüquq bərabərsizliyi yaranır. Bu problemi kitabxanalar kommersiya məlumat bazalarına abunə yazılmaqla aradan qaldıra bilərlər. Bu cür təcrübə inkişaf etmiş ölkələr üçün adi bir haldır, kitabxanalar burada yerləşən kompüterlər vasitəsilə öz oxucularına tammətnli kommersiya resursları ilə işləmək imkanı verir. Əsas problemlərdən biri də texnoloji məsələlərin həyata keçirilməsidir, yəni oxuculara kitabxananın Web serverinin köməyi ilə kommersiya məlumat bazasından pulsuz istifadəni təmin etməkdir. Ödənişli elektron resurslara abunə yazılmaq bəla olduğundan kitabxanaları birləşdirən konsorsiumların keçirilməsi ilə kompensasiya edilə bilər. Bu halda hər bir kitabxana bir kommersiya mənbəsinə abunə yazılmaqla, resurslardan istifadə hüququ qazanmış olur.

Beləliklə, şəbəkə resursları ilə işləməyi öz fəaliyyətinin bir hissəsi kimi qəbul edən kitabxanalar bir növ ictimai hüquq bərabərliyinin qarantı rolunu oynayacaqlar. Nəzərə almaq lazımdır ki, İnternet texnologiyalarının kitabxanaların fəaliyyətinə daxil olması faktı kitabxanaların fəaliyyətində ciddi dəyişikliklərə gətirib çıxaracaq. Prioritetləri dəyişdirmək, kitabxana məlumat aparatından xaric olunmuş resursların əks olunmasını təmin etmək lazımdır.

İnformasiya fəaliyyətinin yeni reallığını yaradan İnternet kitabxana öz funksiyalarını daimi modernləşdirməlidir. Yalnız öz fəaliyyətini genişləndirərək informasiyadan azad istifadəni təşkil edən kitabxana informasiya cəmiyyətində layiqli yer tuta bilər.

Kitabxanaların əsas vəzifəsi informasiya orqanları ilə əlaqə yaradaraq informasiya resurslarını İnternet şəbəkəsində yerləşdirmək və oxuculara İnternet vasitəsilə xidmət etməkdir. Bu fəaliyyətin əsas elementi kimi kitabxananın Web saytının yaradılmasını göstərmək olar. Bu saytda oxucuları maraqlandıra bilən məlumat yerləşdirilir. Əsas resurslara elektron kataloqlar, məlumat bazaları, profil göstəricilər, tammətli sənədlər, həmçinin kitabxananın fəaliyyətini əks etdirən məlumat, keçirilən tədbirlər haqqında məlumat və fondun soraq aparatının təsviri aiddir.

Oxuculara xidmət sisteminin əsas elementi kimi sənədlərin elektron çatdırılmasını göstərmək olar. Yeni kitabın hissələrinin və məqalələrin elektron nüsxələrini oxuculara göndərmək də mühüm amildir. Xidmətin ən yüksək mərhələsi oxuculara tammətli məlumat bazalarından istifadə etmək imkanı yaratmaqdır. Bunun üçün oxucu kitabxananın Web serveri ilə bağlanır və oxucu biletinin nömrəsini daxil etməklə informasiya bazasına daxil ola bilər. Kitabxanaların fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini qoruyub saxlayan təşkilatlara aid olan dövlət informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı proqramları ilə koordinasiya edilməlidir. Bu da öz növbəsində kitabxanaların, muzey və arxivlərin informasiya xidmətləri ilə qarışılıqlı əməkdaşlığının təməlini qoyur.

Vətəndaşların informasiya mənbələrindən istifadə etmək üçün bərabər hüquqa malik olmasında maraqlı olan BMT-nin informasiya xidmətləri və digər beynəlxalq təşkilatlar kitabxanaların informasiya müttəfiqi hesab olunurlar və bu cür təşkilatlarla əməkdaşlıq əlaqələri yaratmaq olduqca zəruridir. YUNESKO xətti ilə «Həm üçün informasiya», «Rəqəmli varisin qorunması» kimi informasiya və kommunikasiya infrastrukturlarının inkişaf proqramları tərtib olunur. Azərbaycan kitabxanaları beynəlxalq proqramlarda iştirak etməli və beynəlxalq təşkilatlarla informasiya əməkdaşlığını təmin etməlidir. Azərbaycan Avropa Şurasının üzvü kimi respublika təşkilatlarının, həmçinin kitabxanaların Avropa ölkələrinin şəbəkə proqramlarına və beynəlxalq kitabxana proqramlarına daxil olmaq imkanları əldə etmişdir.

Kitabxanalar dövlət informasiya orqanları, informasiyanı emal edən elmi-tədqiqat insitutları, dövlət informasiya agentlikləri ilə məlumat-bibliografik xidmətinin səviyyəsini artırmaq məqsədi ilə fəal şəkildə əməkdaşlıq etməlidir. İnformasiyanın dəyərinin birdən-birə artması informasiya fəaliyyətinə gəlir gətirən biznes sahəsi kimi baxan strukturların əmələ gəlməsinə gətirib çıxarır. Nəticədə, ənənəvi kitabxana fəaliyyətini yerinə yetirən, əsasən sənədlərin elektron formasını yaratmaqla məşğul olan böyük koorperasiyalar və xırda firmalar əmələ gəlmişdir. Kitabxanalar həmçinin öz büdcəsində və iş planında informasiya resurslarından ödənişli şəkildə istifadə edilməsini təmin edən kommersiya xidmətləri ilə əməkdaşlıq etməlidir.

11. AZƏRBAYCANDA KİTABXANALARIN KOMPÜTERLƏŞDİRİLMƏSİ

Kitabxanalar informasişlaşdırılmış vətəndaş cəmiyyətinin əsas göstəricisi olan qlobal informasiya mühitinin, beynəlxalq, milli regional səviyyədə informasiya mübadiləsi sistemlərinin yaradılmasında, informasiyanın əmtəəyə çevrilməsində, informasiya və bilik bazarının yaradılması və inkişafında, təhsil sisteminin təkmilləşməsində, cəmiyyətin peşə və ümumi mədəni səviyyəsinin artmasında aparıcı rol oynamalıdır. Bunun üçün kitabxana işinin təkmilləşməsi, kitabxananın müasir səviyyəyə uyğun qurulması, ilk növbədə isə kompüterləşdirilməsi zəruridir.

Kitabxanaların kompleks kompüterləşdirilməsi keçən əsrin 70–80-ci illərində kitabxananın bütün bölmələrini əhatə edən ümum kitabxana kompüter şəbəkəsi və «müşəri-server» texnologiyasına, biblioqrafik yazıların maşınla oxunan MARC formatına əsaslanan, əsas kitabxana proseslərinin kompleks avtomatlaşdırılmasını təmin edən Avtomatlaşdırılmış Kitabxana–İnformasiya İdarəetmə Sistemlərinin yaradılması mümkün olmuşdur. Bu gün kompüter–şəbəkə və telekommunikasiya texnologiyalarının nailiyyətlərinin kitabxanalara tətbiqi nəticəsində kitabxanaların avtomatlaşdırılması öz inkişafında yeni mərhələyə - qlobal korporativ virtual kitabxana–informasiya şəbəkəsinin yaradılması mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

1. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin məqsədi və əhəmiyyəti

Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsas məqsədlərindən biri informasiya kütləsi axınının artdığı və yeniləşdiyi müasir şəraitdə, şəbəkə texnologiyası əsasında coğrafi məsafədən asılı olmayaraq oxucu sorğusunu operativ yerinə yetirmək, kitabxanalar və elektron informasiya mənbələri arasında informasiya mübadiləsini genişləndirməkdir. Kompüterləşdirmə həmçinin aşağıdakıları təmin edir:

- Kitabxanaçı əməyini avtomatlaşdırmasını;
- Vaxta və insan ehtiyatlarına qənaəti;
- Müxtəlif əlamətlərinə görə ədəbiyyatın çoxcəhətli axtarışını;
- Operativ və az məsrəflə ən yeni informasiya mübadiləsini;
- Oxuculara yüksək elektron xidmətin, oxucu sorğusunun On–line yerinə yetirilməsini;
- İnformasiyanın köhnəlməsi ilə əlaqədar olaraq kitabxana fondunun operativ yeniləşməsini, oxucu tələbatına uyğun kompleksləşdirilməsini;
- Oxuculara xidmət də daxil olmaqla bütün proseslərin statistikasını və real uçotunu;
- Ədəbiyyatın qaytarılma müddətinə elektron nəzarət;
- Kitabxana fondunun elektron formada hazırlanması ilə çox nüsxəli kitabların alınmasına olan ehtiyacın aradan qaldırılmasını, kitabların bərpası, xidmət xərclərinin minimuma endirilməsini, böyük kitabxana sahəsindən imtina etməyi;

- Ayrı-ayrı kitabxanalarda göstərilən işlərin təkrar yerinə yetirilməsinin qarşısını alacaq və ədəbiyyat axtarışı və sifarişinin effektivliyini təmin edəcək korporativ kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılmasını və s.

2. Azərbaycanda kitabxanalarının kompüterləşdirilməsinin əsas prinsip və istiqamətləri

Azərbaycan kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi cəmiyyətimizin dəqiq və operativ informasiyaya böyük tələbatı olduğu müasir dövrdə vacib, çoxcəhətli və milli əhəmiyyətli məsələlərdən biridir. Bu proses iki mərhələdə yerinə yetirilməlidir:

1. Ayrı-ayrı kitabxanaların kompüterləşdirilməsi;

2. Kompüterləşdirilmiş kitabxanaların korporativ kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılması və dünya informasiya məkanına integrasiyasına nail olunması.

Kompüterləşdirmə üçün ilk növbədə hər bir kitabxananın heç olmasa gələcək 10 illik inkişaf perspektivləri nəzərə alınmaqla texniki təchizatı təmin edilməli və kompüterləşdirilmənin vacib elementi olan proqram təminatı əldə edilməlidir. Texniki təchizat dedikdə zəruri olan kompüter, periferiya, şəbəkə-kommunikasiya, elektrik, mühafizə və s. avadanlıqlarına, rabitə xətləri və kanalları nəzərdə tutulur. Kitabxananın kompüterləşdirilməsinin proqram təminatı iki qrupdan – ümumi sistem və tətbiqi proqram vasitələrindən ibarətdir. Ümumi sistem proqram vasitələri kompüter şəbəkə sisteminin və onlara qoşulan qurğuların fəaliyyəti üçün və ümumi istifadə olunan (məs: Office proqramları)

proqramlarından ibarətdir. Kitabxanaların kompleks kompüterləşdirilməsi üçün yaradılmış Tətbiqi Proqram Paketləri Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi adlandırmaq qəbul edilmişdir.

Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi aşağıdakı müasir tələbatlara cavab verməlidir.

- «Açıq» tipli olması. Yeni sistem beynəlxalq məşinləoxunan bibliotərafik, texniki-sistem standartlarına (USMARC, UNIMARC, İSO və.s) uyğun olmalıdır. Əks təqdirdə sistemin ümumi şəbəkədə istifadəsi, uzaq məsafədən istifadə, digər sistemlərlə informasiya mübadiləsi qeyri-mümkün olacaq;

- İnternet və İtranet texnologiyasına integrasiya imkanlarının olması. Bu, Web texnologiyanın tətbiqi ilə paylanmış informasiya bazalarından istifadəni, oxucu sorğusunu uzaq məsafədən operativ ödənilməsini, kitabxananın bibliotərafik və informasiya ehtiyatlarını dünya informasiya məkanına integrasiyasının təmin edilməsini nəzərdə tutur;

- «Genişlənə» bilən olması. Yeni sistem qeyri-məhdud sayda məlumat bazaları ilə işləmək, qeyri-məhdud həcmli informasiyanı operativ idarə etmək və qeyri-məhdud sayda istifadəçiyə xidmət göstərmək xüsusiyyətinə malik olmalıdır;

- Adaptasiya və yeniləşə bilən olması. Tətbiq olunduğu kitabxanalara uyğunlaşdırıla bilməli, ümumi kitabxana proseslərindən əlavə, lokal xarakterli və ya yeni, əvvəllər nəzərdə tutulmayan funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün modernləşdirilə bilməlidir;

- İnformasiyanın bütövlüyünü təmin etməli, qəzalara və viruslara qarşı davamlı olmalı, yüksək, çoxqat

informasiya təhlükəsizliyi və etibarlılıq tədbirlərinə malik olmalıdır;

- İnformasiyanın bütün növləri ilə işləmək imkanının olması. Müasir kitabxana ənənəvi yazı materialları ilə yanaşı digər video, audio materiallar, ən çox da elektron sənədlərlə işlədiyindən sistem OLE texnologiyasına digər proqramlardan obyektlərin idxal imkanlarına malik olmalıdır;

- Z39.50 protokolu əsasında işləyə bilməsi. Protokol gələcəkdə korporativ kitabxana – informasiya şəbəkələrində bibliografik informasiya mübadiləsini təmin etməlidir;

- UNICODE şriftlərindən istifadə;

- Sadə işçi interfeysinin olması;

- Əsas kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsini təmin edən müvafiq Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerlərinin olması.

Avtoritet faylların, linqvistik lüğətlərin, predmet rubrikalarının yaradılmasını və ondan istifadəni təmin edə bilməsi. Bununla relevant informasiya axtarışını təmin etmək olar.

Kompüterləşdirmə prosesi xərc və müəyyən vaxt tələb etdiyindən ilk öncə hər bir kitabxanada kompüterləşdirmə üçün paritet istiqamətlər müəyyən olunmalıdır. Kompüterləşdirmənin əsas məqsədi oxucuların informasiya tələbatını coğrafi məkanından asılı olmayaraq, operativ və tam ödəmək olduğundan dünya praktikasında əsas paritet istiqamət kimi elektron informasiya təminatının yaradılması qəbul edilir. Müasir kitabxanaların elektron informasiya təminatı iki tip: bibliografik məlumat bazası kitabxana ehtiyatlarının (ənənəvi və

qeyri-ənənəvi) bibliografik təsvir yazılarından və linqvistik, leksoqrafik lüğətlərdən, rubrikalardan ibarətdir. Bibliografik yazılar maşınla oxunan format (MARC) əsasında, xüsusi proqramlar Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemləri vasitəsilə hazırlanır və Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya İdarəetmə Sisteminin axtarış aparatının-elektron kataloqun əsası təşkil edir. Məhz oxucu sorğusu bibliografik məlumat bazası əsasında işlənir, sifariş olunur və sifariş yerinə yetirilir.

Müasir dövrdə kitabxanalarda elektron mətn bazasının yaradılmasının 2 üsulundan geniş istifadə olunur:

1. Kağız üzərindəki informasiyanın elektron formaya çevrilməsi;

2. Kitablarn, dövrü mətbuatın, dissertasiyaların və s. elektron formasının alınması.

Kağız üzərində maddiləşmiş informasiyanın elektron formaya keçirilməsi skaner və rəqəmli fotoaparat vasitəsilə yerinə yetirilərək, hər bir səhifənin obrazı yaradılır. Yaradılmış obrazlar qrafik təsvir olduğundan çox böyük informasiya tutumuna malikdir və onun şəbəkədə idarə edilməsində müəyyən vaxt itkisi yarana bilər. Buna görə də skaner olunmuş obrazları PDF formatına və xüsusi simvolların tanınması proqramları vasitəsilə (məsələn: FineReader) mətn formatına çevirirlər. Skaner olunmuş obrazların PDF formatına çevrilməsi Adobe Acrobat proqramı vasitəsilə yerinə yetirilə bilər.

Dünya kitabxana təcrübəsində kitablarn, dövrü mətbuatın, dissertasiyaların və s. elektron forması əsasən kitabxanalararası elektron abonementlərdən, nəşriyyatlardan, informasiya mərkəzlərdən, dövrü mətbuat

redaksiyalarından alına bilər. Bu işdə İnternet əsas vasitədir. İnternet həm informasiya ehtiyatlarının reklamını təmin edir, həm də ON – line istifadə üçün elektron mətn və multimedia sənədlər bazasını saxlayır. Bunlardan İngenta, İnteqrum – Texno, EBSCO və s. qeyd etmək olar.

Ölkəmizdə aparıcı kitabxanalar kompüterləşdirdikdən sonra Azərbaycan Korporativ Kitabxana–İnformasiya Şəbəkəsinin yaradılması zəruridir. Korporativ Kitabxana–İnformasiya Şəbəkəsi kataloqlaşdırma və elektron kataloq yaradılması işində paylanmış və birgə kataloqlaşdırma tətbiq etməklə ədəbiyyatın çoxqat təkrar kataloqlaşdırmasının qarşısını alır, əmək sərfini minimuma endirir, kataloqlaşdırma əməyindən, maliyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadəni təmin edir. Belə ki, biblioqrafik yazı, ədəbiyyatın biblioqrafik yazısını ilk dəfə yaradan kitabxana, nəşriyyat və informasiya müəssisələri tərəfindən bir dəfə hazırlanır. Digər kitabxanalar hazır yazıları idxal edir və tələb olduqda yeni əlavələr etməklə öz elektron kataloqu kitabxanaların qarşılıqlı yardımını əsasında yaradılır. Bu isə hər bir kitabxana üçün iqtisadi cəhətdən çoxşərtlidir. Korporativ Kitabxana–İnformasiya Şəbəkəsi istifadəçilərə On–line olaraq, şəbəkənin ehtiyatlarından və şəbəkənin digər kitabxana–informasiya mərkəzləri ilə əlaqəsi olduqda isə digər kitabxana informasiya sistemlərinin informasiya ehtiyatlarından istifadəni təmin edir. Bu halda oxucunun informasiya tələbatının ödənilməsi ehtimalı kəskin sürətdə artır. Digər tərəfdən xarici ölkələrin kitabxana–informasiya mərkəzlərinin elektron kataloqlarından istifadə dünyada elmi nəzəriyyələri, elmi

yenilikləri izləməyə imkan verir, tədris və elmi axtarışlar üçün əhəmiyyətlidir. Bu səbəblərdən korporativ kitabxana – informasiya şəbəkəsi informasiyalaşmış cəmiyyətin yaradılmasında mühüm rol oynaya bilər.

Beləliklə, burada dediklərimi yekunlaşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, dünyada bütün dəyişikliklər və yeniləşmələrlə xarakterizə olunan müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxanalar əhaliyə kitabxana–informasiya xidməti təşkil edərkən ancaq ənənəvi xidmət üsulları ilə kifayətlənə bilməz. Kitabxanalar cəmiyyətin tələbatına müvafiq informasiya texnologiyasına yiyələnməli, informasiyanın son nailiyyətlərindən, elmi–təcrübi nəticələrdən istifadə etmək avtomatlaşdırılmış kitabxana–informasiya sistemlərindən–proqramlardan istifadə etməklə kitabxana işini kompleks halda kompüterləşdirməlidir. Əlbəttə, kitabxana işinin komplektləşdirilməsi olduqca mürəkkəb bir proses olduğundan onu dərhal həyata keçirmək çox çətinliklidir. Bu çətinlik, hər şeydən əvvəl, özünü maliyyə vasitəsinin azlığına və kadr çatışmazlığında göstərir. Respublikamız keçid dövrü şəraitində yaşadığından kitabxanaların böyük əksəriyyəti maliyyə çətinlikləri ilə üzləşir.

Məhz buna görə kitabxanaların qarşısında duran bu çətinlikləri müvəffəqiyyətlə dəf etmək, daxili imkanlardan istifadə edərək, bu mühüm dövlət əhəmiyyətli bir işi həll etmək üçün daxili imkanlardan istifadə edərək təcili tədbirlər görmək zərurəti qarşıya çıxır. Bu məqsədlə kitabxanaların rəhbərliyi ən optimal variant seçib dünya birliyində, qonşu dövlətlərdə tətbiq edilən avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemlərindən istifadə etməlidirlər. Bu sistemlər seçilib tətbiq

edilərkən kitabxanaların tipləri, növləri və oxucu kontingentini nəzərə alınmalı, kitabxanalar qruplaşdırılmalıdır. Kitabxanalar qruplaşdırılarkən, onların maliyyə imkanları, həmçinin kadr potensialı da nəzərə alınmalıdır.

Bu baxımdan şərti olaraq kitabxanaların 3 qrupa bölünməsinə təklif edilir:

I qrupa Milli Kitabxana, qanunvericilik və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının kitabxanaları, respublika əhəmiyyətli elmi-səhəvi kitabxanalar, ayrı-ayrı icra müəssisələrinin, nazirliklərin, cəmiyyətlərin və təşkilatların kitabxanaları və s. daxildir. Sürətlə qurmaqda olduğumuz informasiya cəmiyyəti I qrup kitabxanaların kompüterləşdirilməsini ön plana çəkməyi və onun sürətlə aparılması zərurətini irəli sürür.

Fikrimizcə, I qrup kitabxanalar kompüterləşdirmə işini kompleks halda, əsasən dünya kitabxanalarında tətbiq edilmiş, çınaqdan çıxmış, beynəlxalq avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri proqramlarından istifadə etməklə həyata keçirilməlidir.

Sevindirici haldır ki, respublikamızın kitabxanaları beynəlxalq proqramları qismən də olsa tətbiq etməyə başlamış və əhəmiyyətli uğurlar qazanmışlar. Belə kitabxanalara Milli Kitabxana, AMEA-nın Mərkəzi Elmi-Kitabxanası, Prezident Aparatının Kitabxanası, BDU-nun Elmi Kitabxanasını misal göstərə bilərik. Bu kitabxanaların hər üçü Rusiya Federasiyasında tərtib edilmiş İRKİS (İnteqrallaşmış Regional Kitabxana İnformasiya Sistemi) sistemini tərtib etmişlər.

I qrupa daxil olan digər kitabxanalarda bəhs etdiyimiz kitabxanaların iş təcrübəsindən müvəffəqiyyətlə istifadə edə bilərlər.

II qrupa böyük və zəngin kitab fonduna, informasiya ehtiyatlarına, geniş oxucu kontingentinə malik olan, idarə və müəssisələrin kitabxanaları və mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinin mərkəzi kitabxanalarını, metodik mərkəzi sətusaialik kitabxanaları və s. daxil etmək olar. II qrupa daxil olan kitabxanalar ilk mərhələdə kitabxana işinin kompleks halda kompüterləşdirmə bilməsələr də, onun hissə-hissə həyata keçirilməsinə nail olmalıdırlar.

I və II qrup kitabxanaların internetə qoşulması və öz oxucularının tələbatını internet vasitəsilə ödənilməsinə nail olması zəruri hesab edilməlidir. Bu kitabxanalarda elektorn informasiya vasitələrindən: elektron kataloqlardan, elekt kitab fondlarından və ümumiyyətlə, kompüter texnologiyalarından istifadə etmək üçün oxucuların öyrənilməsinə şərait yaradılmalı, kurslar və yaxud dərnlər təşkil edilməlidir.

III qrupa kiçik kitab fondlarına malik olan kütləvi kitabxanalar daxildir. Əlbəttə, yaxın gələcəkdə bunların komplektləşdirilməsi mümkün olmasa da, kitabxanalara fərdi kompüter verilməli böyük kitabxanalarda onların ədaqləri genişləndirilməlidir.

12. KİTABXANAÇILIQ -İNFORMASIYA TƏHSİLİ

Ölkəmizdə kitabxana işinin inkişafının əsas göstəricilərindən biri yüksək ixtisaslı peşəkar kitabxanaçı kadrların hazırlanmasıdır. Yüksək ixtisaslı peşəkar mütəxəssis kitabxanaçı kadrlar olmadan kitabxana işini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq, cəmiyyətin kitabxanalar qarşısında qoyduğu tələbi ödəmək mümkün olmaz. Məhz buna görədir ki, dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrində olduğu kimi, respublikamızda da orta və ali ixtisas təhsilli kadrlar hazırlanması sahəsində mühüm işlər görülmüş, 1938-ci ildən orta ixtisas təhsilli kadrların, 1947-ci ildən ali ixtisas təhsilli kadrların hazırlanmasına başlanmışdır;

XX əsrin ikinci rübündən sonra respublikamızda kadr hazırlığı işi həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətə təkmilləşərək dünyanın qabaqcıl ölkələrinin kadr hazırlığı standartlarına cavab verən bir səviyyəyə qaldırılmış, onun maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, tədris prosesi təkmilləşmiş, predmetlərin tədrisi yüksək professionallığı ilə fərqlənmişdir;

Respublikamızda ən qədim, sadə və humanist peşə olan kitabxanaçı peşəsinə böyük hörmət və etimad formalaşmış, kitabxanaçılar Azərbaycan ziyalıları ordusunun qabaqcıl dəstələrindən biri kimi özünə ləyaqətli bir mövqe tutmağa müvəffəq olmuşdur. Müasir kitabxanaçı insanların gözündə kitabxanaları yaradan, onun fondunu formalaşdıran, dünyanın mürəkkəb informasiya axınından baş çıxaran, bu zəngin mənəvi sərvətin oxuculara çatdırılmasının dərin psixoloji, texniki forma

və üsullarını hazırlayan, yeni insan yetişdirilməsində yaxından iştirak edən, onun mütəailəsini idarə edə bilən şəxsiyyət, ziyalı, peşəkar mütəxəssis kimi hörmət qazanmışdır;

Müasir açıq cəmiyyət şəraitində kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının əsasında bir-biri ilə sıx bağlı olan iki mühüm prinsip qoyulmuşdur: 1) Professional birlik və bacarıqların vahid özlü əsasında formalaşmasını təmin edən kitabxanaçı peşəsinin bütövlüyü prinsipi; 2) Kitabxanaçı peşəsinin differensiasiyası prinsipi. Bu prinsiplərin əsasında kitabxanaçıların ixtisaslaşması durur.

Məhz göstərilən prinsiplərə müvafiq 2000–2015-ci illərdə kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının əsas istiqamətlərinə diqqət yetirək:

- Kitabxanaçılıq-informasiya təhsili ölkənin inkişafının siyasi, sosial, iqtisadi, texniki səviyyəsinə uyğunlaşmalı, bakalavr, magistr və doktor adı verən yüksək təhsilli mütəxəssislərə olan tələbat ödənilməlidir;

- Vətəndaş cəmiyyəti üçün hazırlanan rəsmi sənədlərdə kitabxana-informasiya kadrları hazırlanmasının, həmçinin onların ixtisaslaşma sahələrinin məqsədi, vəzifəsi, metodologiyası, prinsipləri və metodları dəqiq müəyyənləşdirilməlidir;

- Bakalavr dərəcəsi almaq üçün tərtib olunan müasir tədris planlarında kitabxana-informasiya təhsilinin mühüm komponenti olan ümumtəhsil fənləri mühüm yer tutmalıdır;

- Tədris planları tərtib edilərkən plana daxil edilən hər bir fənn, hər bir ixtisas kursu dərindən düşünülməli, onun tədrisini aparacaq müəllimlər müəyyənləşdirilməli,

bütün kursların proqramları, dərslikləri, metodik vəsaitləri hazırlanmalı, onların dövrün tələblərinə, kadr hazırlığının keyfiyyətinə təsiri nəzərə alınmalıdır. Həmçinin tədris planlarında fənlərin tədrisinin ardıcılığına, onların qarşılıqlı əlaqəsinə diqqət yetirilməlidir. Tədris planları hazırlanarkən ənənəvi fənlərlə yanaşı olaraq kitabxanaların informasiyalaşdırılması (kompüterləşdirilməsi, avtomatlaşdırılması və mexanikləşdirilməsi) və İnternetə qoşulması ilə əlaqədar meydana çıxan fənlər tədris planında mühüm yer tutmalıdır.

- Professor-müəllim heyəti universitet səviyyəsində olmalı, müasir elmin son nailiyyətləri ilə ayaqlaşmalı, onun fəvqündə durmalıdır. Universitet müəllimləri yüksək ixtisasa, professional səviyyəyə malik olmalı, tədris etdiyi fənnin effektivliyini təmin etmək üçün tədrisin yeni texnologiyalarını, onun texniki vasitələrini dərinləndirməli, müasir kitabxanaların informasiya texnologiyasını mənimsəməli, elmi dərəcələrə və elmi adlara malik olmalıdır. Yadda saxlamaq lazımdır ki, universitet müəllimi yüksək professional biliyə, dərin intellektə, mənəvi saflığa malik ziyalı və şəxsiyyətdir;

- Hər bir ali təhsil müəssisəsi seçdiyi ixtisası sevməli, elmi biliyin mənimsənilməsinə can atan, intellektual və təhsil səviyyəsi olan, kitabxanaçılıq peşəsinin gələcək inkişafını təmin edə biləcək gənclərin seçilib tələbələr sırasına qəbuluna çalışmalı, bunun üçün ictimaiyyətin diqqətini cəlb edən təbliğat işləri aparılmalıdır;

- Kitabxanaçılıq ali təhsil müəssisələrin tələbələri öz seçdikləri ixtisasın əhəmiyyətini, bu ixtisasın cəmiyyətdə tutduğu yeri, qarşısında duran tələbləri, tədris olunacaq fənləri, onun məzmununu və əhəmiyyətini, ali məktəbi

bitirdikdən sonra harada fəaliyyət göstərə biləcəyindən xəbərdar olmalıdır;

- Kitabxanaçı-informasiyaçı kadrları hazırlayan təhsil müəssisələri yüksək ixtisaslı ali təhsilli kadr hazırlamaqla yanaşı, professional ustalığa yiyələnən və bu ustalıqlarını təcrübədə tətbiq edə bilən insanlar yetişdirməlidir;

- Təhsil müəssisələri yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlar yetişdirməklə yanaşı öz vətənini, millətini sevməli, milli ideologiyanın təbliğində yaxından iştirak edən, azərbaycançılıq ideyalarına yiyələnən, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizə aparan, vətənini qorumağa həmişə hazır olan vətəndaşlar yetişdirməyi ön plana çəkməli, bütün bunlar kitabxanaçılıq peşəsinin məzmununa, mahiyyətinə hopmalıdır;

- Təhsil müəssisələri öz qarşısına qoyduğu vəzifələri həyata keçirmək üçün böyük maddi-texniki bazaya, tədrisin təşkilinin texniki vasitələrinə, texnologiyasına, kabinet və laboratoriyalara malik olmalı, yüksək səviyyəli, elmi dərəcəsi və adı olan professor-müəllim kadrları ilə təmin edilməlidir. Xüsusi ilə müasir kompüter avadanlığının əldə edilməsinə, proqram təminatının yaranmasına, informasiya texnologiyasından geniş istifadəyə və onların kompüter şəbəkələrinə qoşulmasına diqqət yetirilməlidir;

-Kitabxanaçılıq-informasiya təhsilinin əsas elementlərindən biri demokratizmdir. Təhsilin demokratik əsaslara yüksəlməsi, tələbələrin, ixtisas kurslarında iştirak etmək azadlığı demokratizmi daha da gücləndirir,

onlara peşəyə olan münasibətlərini daha da yaxşılaşdırır, tədris planlarının təkmilləşməsinə səbəb olur;

-Təhsil müəssisənin kollektivi təhsil prosesini təkmilləşdirmək, onu dünya təhsili sistemində yaxınlaşdırmaq üçün dövlət ixtisas standartlarını yaratmalıdır;

-Tədris müəssisəsinin bütün sənədləri ancaq tələbələrin yox, həm də geniş ictimaiyyətin üzünə açıq olmalıdır. Tədris və tərbiyə prosesində müəssisənin bütün kollektivi və tələbələr yaxından iştirak etməli, xüsusilə tələbələrin rəyinin, fikrinin öyrənilməsinə və onun yerinə yetirilməsinə qayğı ilə yanaşılmalıdır.

13. KİTABXANAŞÜNASLIĞIN VƏ BİBLİOQRAFİYAŞÜNASLIĞIN İNKİŞAFI

Respublikamızda kitabxana-informasiya kadrlarının hazırlanmasında kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslığın inkişafı sahəsində xeyli iş görülmüş, xüsusilə XX əsrin II yarısından başlayaraq fundamental tədqiqatlar aparılmış, namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə edilmiş, monoqrafiyalar, dərsliklər, dərs vəsaitləri yaranmış, kitabxanaların iş təcrübəsi öyrənilib ümumiləşdirilmiş, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq bir elm kimi formalaşib inkişaf etmiş, elmlər sistemində möhkəmlənmişdir;

Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişaf tarixində XX əsrin II yarısı elmi-tədqiqatın zənginliyi, dərinliyi və onun nəticələrinin təcrübəyə tətbiqinin uğur qazandığı bir dövr kimi xarakterizə olunur. Bu dövrü milli Azərbaycan kitabxanaşünaslığının bir elm sahəsi kimi təşəkkül, formalaşması dövrü kimi də qiymətləndirmək olar.

Məhz bu dövrdə Azərbaycan kitabxanaşünaslığı öz sərhədlərini genişləndirmiş, təkcə respublikamızda deyil, SSRİ məkanında özünə şöhrət qazanmış, milli çərçivədən kənara çıxmağa müvəffəq olmuşdur. Azərbaycan kitabxanaşünaslığı, Azərbaycan kitabxanaşünası, Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elmi kimi terminlər meydana çıxmışdır;

Müsəttəqillik şəraitində cəmiyyətdə baş verən köklü dəyişikliklərlə əlaqədar kitabxana işi sahəsində də çox böyük yeniləşmələr baş vermiş, kitabxana işinin mahiyyəti, məzmunu və metodu, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili prosesi əsaslı surətdə yenilənmişdir. Bütün bu proseslər cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərlə əlaqədar kitabxanaşünaslıq elminin nəzəri əsaslarının yenidən işlənilib hazırlanmasını tələb edir;

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin formalaşması, təkmilləşməsi və inkişafı XXI əsrin ən böyük hadisəsidir, qanunauyğunluğudur. Dünyanın bütün alimləri informasiyalaşmış cəmiyyətin müvəffəqiyyətlə qurulmasında, kommunikasiya sistemlərinin ən mühüm halqası olan kitabxana işinə, onun yeni cəmiyyətin tələbatına uyğun inkişafına böyük əhəmiyyət verirlər. Bu isə hər şeydən əvvəl kitabxana işinin müasir tələbatına uyğun yeni dünyagörüşü baxımından inkişaf edib təkmilləşməsinə tələb edir. Yeniləşmə isə öz növbəsində kitabxanaşünaslığın qarşısında yeni tədqiqatlar aparılmasını, kitabxana işinə müasir informasiya texnologiyasının tətbiqi ilə kitabxanaların İnternetə qoşulması ilə əlaqədar kitabxana işinin yeni iş forma və metodlarının araşdırılmasını tələb edir;

Kitabxanaşünaslıq sahəsində aparılan tədqiqatlar dövrün, zamanın tələbləri ilə ayaqlaşmalı, kitabxana işinin qarşısında duran vəzifələrin həllinə yardımçı olmalıdır;

- XXI əsr kitabxanaşünaslığının qarşısında ənənəvi kitabxanaşünaslıq elmi üçün xas olmayan yeni bir vəzifə - kitabxanaların informasiyalaşdırılması (kompüterləşdirilməsi, avtomatlaşdırılması, mexanikləşdirilməsi) vəzifəsini qoymuşdur. Məlum həqiqətdir ki, kitabxanaşünaslıq bir neçə elmlərlə və texniki sahələrlə əlaqədar olan bu vəzifənin öhdəsindən təklikdə gələ bilməz. Ona görə də kitabxanaşünaslıq bir sıra elmlərlə, xüsusilə informatika ilə geniş yaradıcılıq əlaqəsi yaratmalı, inteqrasiya etməlidir;

- Ölkənin sürətli inkişafı ilə əlaqədar gələcəkdə elmi kitabxana şəbəkəsinin artmasını, mövcud kitabxanalarda elmi-metodik işin təşkili ilə əlaqədar olaraq elmi dərəcəsi və adı olan kadrlara böyük tələbat əmələ gəlmişdir. Bu tələbatı ödəmək məqsədi ilə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində və milli kitabxanada aspirantura şəbəkəsinin genişlənməsinə diqqət artırılmalıdır. Elmi dərəcəsi və elmi adı olan kadrların yetişdirilməsinə, kitabxanaşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin intensivləşdirilməsinə ciddi diqqət yetirilməlidir.

- Kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının əhatə dairəsinin genişlənməsi, elmi-nəzəri səviyyəsinin yüksəlməsi kitabxana təcrübəsinin təkmilləşməsinə ciddi təsir göstərməlidir. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq tədqiqatları özündə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyətinin yeni keyfiyyət alması, əhaliyə kitabxana-

informasiya xidmətinin optimallaşdırılması, kitabxanaların cəmiyyətin mədəni-mənəvi, elmi-texniki, iqtisadi potensialının inkişafındakı rolunun yüksəlişinə yönəlmiş problemlərin həllini nəzərdə tutmalıdır.

- Bu məqsədlə yaxın gələcəkdə kitabxanaşünaslıq problemlərinin tərkibində kitabxana sərvətlərinin səmərəli təşkili, yerləşdirilməsi və istifadə olunması, oxuculara xidmətin informasiyalaşdırılması, bu işdə müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsi, oxucuların, xüsusən yeniyetmələrin və gənclərin mütaliə mədəniyyətinin formalaşmasında kitabxanaların iştirakı, eləcə də cəmiyyətdə kitabxana işinin idarə olunmasının elmi, hüquqi, iqtisadi məsələlərinin işlənməsinə üstünlük verilməlidir.

Eyni zamanda, Azərbaycan xalqının qədim kitab və kitabxana mədəniyyəti tarixinin müasir tərzdə yenidən dərk olunması, bu zəngin işin qaranlıq səhifələrinin araşdırılması mühüm vəzifələrdən sayılmalıdır.

-Kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarında riyazi modelləşdirmə, eksperimentlərin təşkili, sosioloji və analitik təhlil və elmi proqnozlaşdırma metodlarından istifadə edilməsi, eləcə də alınan nəticələrin kitabxana təcrübəsinə tətbiqi diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu məqsədlə Bakı şəhərinin kütləvi kitabxanalarından birinin eksperimental baza kitabxanası kimi istifadə olunmasının nəzərdə tutulması məqsədə uyğun olar.

-Elmi fənn kimi rolu getdikcə artan biblioqrafiyaşünaslıq kitabxana şəraitində biblioqrafik fəaliyyətin mühüm prinsiplərinin həyata keçirilməsi yollarının və vasitələrinin işlənməsi və elmi cəhətdən əsaslandırılması

ilə məşğul olmalıdır. Bu prinsipin həyata keçirilməsi nəticəsində biblioqrafik informasiya mənbələrinin yaradılmasındakı pərakəndəliyə, təkrarçılığa son qoyular və məqsədyönlülük təmin edilir. İkinci vacib prinsip sənədlərin birdəfəlik biblioqrafik işlənməsi və alınan nəticələrindən dəfələrlə və çoxməqsədli istifadənin təmin olunmasıdır. Belə bir prinsip kitabxanalarda biblioqrafik proseslərin avtomatlaşdırılması, kompüter texnikasının uğurlu tətbiqi ilə həyata keçirilə bilər. Ona görə də kitabxana–biblioqrafiya fəaliyyəti proseslərinin texniki təchizatı, informasiya texnologiyası sahəsində səriştəli kadrlarla təmin olunması vacib problemdir.

Biblioqrafiyaşünaslıq sahəsində elmi–tədqiqat işinin müasir istiqamətlərini belə ümumiləşdirmək olar:

- kitabxanalarda biblioqrafik fəaliyyətin bütövlükdə intensiv inkişaf yoluna keçməsi yollarını və vasitələrini öyrənmək, onun funksional imkanlarını aşkar etmək, mühüm kitabxanalarda milli cari və retrospektiv biblioqrafik informasiya mənbələrinin yaradılması və nəşrində iştiraklarının canlandırılması;

- biblioqrafik informasiya sisteminin daha da inkişaf etdirilməsində kitabxanaların müvafiq fəaliyyətlərinin elmi əsaslarla proqnozlaşdırılması;

- kitabxanalarda informasiya istifadəçilərinə, oxuculara biblioqrafik xidmətin informasiya texnikasının bütün nailiyyətlərindən istifadə olunmaqla gücləndirilməsi yollarının nəzəri və təşkilati-metodik cəhətdən işlənməsi;

- kitabxana–biblioqrafiya ehtiyatlarının əraziyə görə yerləşdirilməsi və istifadə olunması məsələlərinin elmi cəhətdən işlənməsi;

- cəmiyyətin maddi, mənəvi, sosial–iqtisadi cəhətdən informasiyalaşdırılmasında kitabxana və biblioqrafiya xidmətin misilsiz rola malik olduqlarını əsaslandırmaq və bu sahədə işin gücləndirilməsi yollarının və vasitələrinin müasir tələblər səviyyəsinə çatdırılmasına hər vasitə ilə nail olmaq.

14. KİTABXANALARIN BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİ

Dünyada sənəd–informasiya mənbələrinin növ, forma, miqdar və məzmun etibarilə getdikcə çoxalması, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətə keçidin global problemləri və avtomatlaşdırılmış kitabxana–informasiya texnologiyalarının intellektuallaşdırma səviyyəsinin durmadan yüksəldilməsi sənədləşdirilmiş informasiya ehtiyatlarının dünya miqyasında əlaqəli kompleksinin qurulmasını tələb edir. Bu baxımdan kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin yeni metodlar və texnologiyalar əsasında optimal təşkili cəmiyyətin informasiya təminatında vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələri dünya kitabxana–informasiya xidmətidir. Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələri XIX əsrin axırlarında meydana gəlmiş və iri elmi kitabxanaların dünya kitabxanaları ilə qarşılıqlı sənəd–informasiya əlaqələrinin təşkilində mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin ilk illərində də kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinə səmərəli bir iş metodu kimi yüksək qiymət verilmişdir. Həmin dövrdə respublikamızda kitabxana işinin mərkəzində duran və

bir çox kitabxanaların fəaliyyətinə rəhbərlik edən əsas mərkəz M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanası olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Kitabxanası yüksək ixtisaslı oxucuların, alimlərin, elmi-tədqiqat müəssisələrinin işçilərinin kitaba, xüsusilə xarici ədəbiyyata olan tələbatını ödəyə bilmədiyindən xarici ölkə kitabxanaları ilə beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkilinə böyük ehtiyac duymaqda idi. Kitabxana bu sahədə öz fəaliyyətini genişləndirməyə çalışsa da, 20–30-cu illərdə bu işi qaydaya salmaq o qədər də asan olmamışdır. Respublikamızda kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin qaydaya düşməsi 1950-ci illərdən sonra mümkün olmuşdur. Azərbaycanda bu işlə əsasən M. F. Axundov adına Dövlət Kitabxanası və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası məşğul olmuşdur.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, beynəlxalq abonementlə məşğul olan kitabxanalar əsasən aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirirlər:

- dünyada nəşr olunan çap məhsulları ilə müntəzəm tanış olur və onları öyrənirlər;

- ayrı-ayrı xarici kitabxanalarla beynəlxalq kitab mübadiləsi və beynəlxalq kitabxanalararası abonement üzrə müqavilə bağlayırlar;

- beynəlxalq abonement üzrə işi müntəzəm təhlil edirlər;

- alınan və göndərilən nəşrlərin uçotunu aparırlar.

Beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələrin iki növü mövcuddur: 1) beynəlxalq kitab mübadiləsi (BKM); 2) beynəlxalq kitabxanalararası abonement (BKAA).

BKM ölkələr arasında əməkdaşlığın mühüm tərkib hissəsi olub aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- Xarici ölkələrin ictimai-siyasi, mədəni-maarif, elmi-texniki və iqtisadi inkişafını əks etdirən qiymətli nəşrlərin alınması;

- Ölkəmizin siyasi, sosial, elmi-texniki, iqtisadi və mədəni fəaliyyətini əks etdirən kitabların ünvanlı şəkildə xarici ölkə kitabxanalarına göndərilməsi;

Azərbaycanda beynəlxalq kitab mübadiləsinə ilk dəfə 1956-cı ildə Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası başlamışdır. Artıq 1960-cı ildə kitabxana 130, 1975-ci ildə isə 530 xarici ölkə müəssisələri ilə əməkdaşlıq etmişdir. Əsaslı kitabxana müxtəlif ölkələrlə (sosialist ölkələri, inkişaf etməkdə olan ölkələr, kapitalist ölkələri) əlaqə saxlamışdır.

Bu üç qrup ölkələrlə müxtəlif formada əlaqə saxlanırdı. Kapitalist ölkələri ilə kitab mübadiləsində ekvivalentin aşağıdakı formalarına əməl olunurdu: kitaba qarşı kitab, jurnal üçün jurnal, səhifəyə qarşı səhifə və s.

Sosialist ölkələri ilə mübadilədə ekvivalentin qanunlarına bir o qədər də əməl olunmurdu. İnkişaf etməkdə olan ölkələrə isə təmənnasız yardım göstərilirdi.

Kitabxana Şərq ölkələri ilə daha çox əlaqələr qurmuşdur. Belə ki, 1970–1985-ci illərdə kitabxananın Şərq ölkələrindən olan tərəfdaşlarının sayı 122-yə çatmışdı. 1990-cı illərdə kitabxana dünyanın 53 ölkəsinin 655 müəssisəsi ilə əlaqə saxlamışdır. Hazırda kitabxana dünyanın 70-dən çox ölkəsi ilə əlaqə saxlayır.

Azərbaycanda beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkilində M. F. Axundov adına Milli Kitabxanasının da

böyük rolu olmuşdur. Milli Kitabxanada bu xidmət növü ilə xarici ədəbiyyat şöbəsi məşğul olurdu. Bu şöbə 1965-ci ilə qədər komplektləşdirmə şöbəsinin nəzdində fəaliyyət göstərmiş və şöbənin fondunda 130.012 nüsxə ədəbiyyat olmuşdur. Hazırda fondada olan ədəbiyyatın sayı 304.000 nüsxədən çoxdur. Burada 40-a yaxın dildə kitab, qəzet, jurnal, mikrofilm, mikrofiş və s. toplanmışdır. Şöbədə BKM-nin səviyyəsini yüksəltmək üçün 1978-ci ildə ehtiyat fondu yaradılmışdır. Bu fondun tərkibi xarici təşkilatların sorğuları nəzərə alaraq komplektləşdirilir. Eyni zamanda ehtiyat fonduna daxil olan sənədlərin vaxtaşırı siyahısı tərtib edilərək xarici tərəfdaşlara göndərilir.

Xarici ədəbiyyat şöbəsi 1967-ci ildə dünyanın 19 ölkəsinin 22 kitabxanası ilə əlaqə saxlamış, onlara 302 nüsxə kitab, 242 nüsxə dövrü və ardı davam edən nəşrlər göndərilmişdir. Şöbə 1981–1990-cı illərdə BKM vasitəsi ilə xarici ölkələrdən 10.952 nüsxə ədəbiyyat almış və onlara 15.000 nüsxədən çox müxtəlif çap məhsulu göndərmişdir. Hazırda kitabxana bu xidmət növünü müvəffəqiyyətlə davam etdirir.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra xarici ölkələrlə aparılan beynəlxalq kitab mübadiləsinə və BKAA təşkilinə ehtiyac daha da artmış, bu mühüm işin təşkili üçün daha böyük imkanlar açılmışdır. Sovetlər Birliyi dövründə beynəlxalq əlaqələrə qoyulan qadağaların aradan qalxması müstəqil Azərbaycan dövlətinin dünyanın bütün dövlətləri ilə diplomatik əlaqələr yaratmasına imkan yaratmışdır. Hazırda Azərbaycan kitabxanalarının qarşısında duran əsas

vəzifə beynəlxalq kitab mübadiləsi və BKAA-nın təşkilini dünya standartları səviyyəsində qurmaqdır.

Respublikamızda BKM-ni metodik cəhətdən istiqamətləndirən M. F. Axundov adına Milli Kitabxanası digər böyük kitabxanalarla birlikdə aşağıdakı təşkilati-metodik işləri həyata keçirilməlidir:

- Respublika və xarici ölkə kitabxanalarının BKM sahəsində apardığı əlaqələrini açan məlumat-axtarış aparatı təşkil etməli;

- Ölkədə BKM-in vəziyyətini təhlil etməli;

- BKM üzrə seminar və müşavirələr keçirilməli;

- BKM-lə məşğul olan kitabxanalara elmi metodik köməklik göstərməli;

- Qabaqcıl təcrübəni öyrənməli, tətbiq etməli və yaymalı.

Kitabxanaların təcrübələrində mübadilənin müxtəlif şərtləri mövcuddur. Bu şərtlərə görə mübadilə edilən nəşrlərin qiyməti də nəzərə alınmalıdır. SSRİ-də sənədlərin qiyməti çox ucuz olduğundan mübadilədə pul vahidinin əsas götürülməsi tövsiyə olunmurdu. Hazırda respublikamızın bazar iqtisadiyyatına keçməsi ilə əlaqədar olaraq sənədlərin qiymətləri xeyli artmışdır. Buna görə də beynəlxalq kitab mübadiləsində nəşrlərin qiyməti döner valyuta kursları baxımından mübadilənin əsas göstəricilərindən birini təşkil etməlidir.

BKM dinamik bir prosesdir, ona daimi nəzarət olunmalı və bağlanmış müqaviləyə vaxtında əməl edilməlidir.

BKM təşkil edən kitabxanalarda mübadilə fondu yaradılmalıdır. Buraya son üç ildə daha çox soruşulan

kitablar, elmi əsərlər, bədii əsərlər, dövrü və ardı davam edən nəşrlərin daxil edilməsi tövsiyə olunur.

BKM üçün ədəbiyyat müəyyənləşdirərkən xarici əlaqədar təşkilatın cari və potensial imkanları proqnozlaşdırılmalı, həmçinin yeni müqavilələri yerinə yetirmək üçün kitab, dövrü və ardı davam edən nəşrlərin ehtiyatı nəzərə alınmalıdır. BKM təşkil edən kitabxanalar ölkə nəşrlərinin siyahısını tərtib edib xarici kitabxanalara təklif etməklə yanaşı, respublika nəşriyyatlarının tematik planlarını, ali məktəblərin prospektlərini, kitab kataloqlarını, «mətbuat yayımı» vasitəsilə yayılan qəzet və jurnal məhsullarını xarici təşkilatlara göndərməlidir.

Tələb olunan nəşrlərin xaricə göndərilməsi qadağandarsa, dərhal xarici həmkarlarla mövcud ədəbiyyatın BKM vasitəsilə göndərilməsinin qeyri-mümkünlüyü haqqında məlumat verilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq xaricə göndərilməsi mümkün olan nəşrlərin ilk kompleks təsnifatının yaradılması məqsədəuyğundur.

Kitabxanalarda beynəlxalq kitab mübadiləsi vasitəsilə alınan nəşrlərin uçotunun aparılmasının da mühüm əhəmiyyəti vardır. Belə ki, kitabxanalar xaricə göndərilən və alınan sənədlərin növlərini və sayını dəqiq hesablmalı, uçotunu aparmalıdırlar.

- Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin ikinci mühüm növü beynəlxalq kitabxanalarası abonement (BKAA) hesab olunur.

Respublikamızda BKAA-nın mərkəzi M.F. Axundov adına Milli Kitabxanadır. Kitabxana 1965-ci ildən BKAA işinə başlamışdır. Artıq 1990-cı ildə kitabxana

25 ölkənin 70 təşkilatı ilə BKAA vasitəsilə əlaqə saxlamışdır.

Yeni şəraitə uyğun olaraq, respublikamızda beynəlxalq abonementin təşkili vahid əlaqəli sistem əsasında həyata keçirilməlidir. Bu da işin vahid təşkilatı və metodik prinsip əsasında qurmağa imkan verir.

Respublikamızın tam müstəqilliyə və bazar iqtisadiyyatına keçməsi ilə əlaqədar xarici ölkə kitabxanaları ilə birbaşa əlaqə respublikamızın iri sahəvi kitabxanaları tərəfindən həyata keçirilə bilər. Bu istiqamətdə rəsmi təlimatın işlənməsinə ciddi ehtiyac duyulur.

Respublikamızın bütün kitabxanaları beynəlxalq abonementlə məşğul ola bilməz. Bunu nəzərə alaraq respublika kitabxanaları xarici ölkə kitabxanalarının sorğularının yerinə yetirilməsində qarşılıqlı surətdə fəaliyyət göstərməli və burada əsas rolunu BKAA-nın əlaqələndirmə mərkəzi yerinə yetirməlidir.

BKAA-nın əlaqələndirmə mərkəzi aşağıdakı vəzifələri həyata keçirməlidir:

- Xarici ölkə kitabxanaları tərəfindən verilən sorğuları yerinə yetirmək;
- beynəlxalq təşkilatlarda və tədbirlərdə respublika kitabxanalarını BKAA üzrə təmsil etmək;
- BKAA ilə məşğul olan kitabxanaların işinə nəzarət etmək.

Respublikamızın hər bir vətəndaşı, idarə və müəssisə BKAA xidmətindən istifadə edə və lazımı xarici ədəbiyyata sifariş verə bilər. Axtarılan ədəbiyyat ölkə kitabxanalarına göndərilir. Ona görə də həmin sifarişləri əvvəlcə toplu kataloqda axtarmaq tələb olunur. Belə bir kataloq isə respublikamızda hələlik yaradılmamışdır.

Xarici ölkə kitabxanalarına sifariş göndərərəkən aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır:

- xarici ölkə ilə diplomatik əməkdaşlığın olması (diplomatik əlaqələri olmayan ölkələrə sifariş göndərmək məqsədəuyğun deyil);

- yuxarı təşkilatların zamanəti (Nazirlər Kabineti);
- kitabxana və fond haqqında məlumat;
- soruşulan ədəbiyyatın nəşr yeri;
- xarici ölkə kitabxanalarında beynəlxalq abonementdən istifadə qaydaları;
- mövcud kitabxanaların iş təcrübəsi.

Xarici ölkə kitabxanalarından alınan sifarişlərin yerinə yetirilməsinin vaxt norması aşağıdakı kimi tövsiyə olunur:

- kitab, dövrü nəşrlər, not, texniki ədəbiyyatın xüsusi növləri – 3-5 gün;
- əlavə bibliografik dəqiqləşdirmə tələb edən sənədlər – 10-15 gün.

BKAA-nın təşkilində planlaşdırma, uçot və hesabat da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Statistik məlumatlar bu işin təşkilində əsas rol oynayır. Burada işin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini mütləq nəzərə almaq lazımdır. Kəmiyyət göstəricilərinə daxildir:

- Beynəlxalq abonementlə məşğul olan ölkələrin sayı;
- Sifarişçi kitabxanaların sayı;
- Alınan və göndərilən sorğuların sayı;
- Alınan və göndərilən nəşrlərin orjinallarının və onların surətlərinin sayı.

Kitabxanalarda beynəlxalq abonement üzrə işi planlaşdırarkən əvvəlki illərin iş təcrübələri təhlil

edilməlidir. Kitabxanada ilin yekunu çıxarılarkən beynəlxalq abonementin bütün göstəriciləri hesablanır və alınan rəqəmlər əvvəlki illərlə müqayisə edilir. Hesabat iki hissədən ibarətdir: məlumat və statistik hesabatlar.

Hazırda respublikamızda baş verən demokratik dəyişikliklər ölkə kitabxanalarının beynəlxalq əlaqələrinə geniş şərait yaradıb. Bu əlaqələrin inkişafında beynəlxalq kitabxana təşkilatlarının (Kitabxana Asosiasiyalarının Beynəlxalq Federasiyası – İFLA, Avrasiya Kitabxanaçılıq Assambleyası – BAE və s.) gücündən məharətlə istifadə edilməlidir. 1999-cu ildən respublikamızda fəaliyyət göstərən Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyəti və Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişaf Assosiasiyası və digər qeyri-hökumət təşkilatları da kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynamalıdırlar.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələri aşağıdakı istiqamətdə inkişaf etdirilə bilər:

- Azərbaycan Respublikasında informasiya məhsullarının yaradılması, mühafizəsi, istifadəsi və mübadiləsi sahəsində qəbul edilən bir sıra qanunlara uyğun olaraq sənəd informasiya verilişinin və mübadiləsinin vacib kanallarından biri kimi beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələrinin hüquqi, təşkilati və iqtisadi mexanizminin işlənməsi, əsasnamələrin yaradılması;

- Beynəlxalq kitabxana-informasiya təşkilatları ilə əlaqələrin genişləndirilməsi;

- Hazırda sənədləşdirilmiş informasiya ehtiyatlarının artımı ilə əlaqədar olaraq respublika elmi kitab-

xanalarının beynəlxalq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi və fondların dolğunluğunun BKM və BKAA vasitəsilə qismən təmin edilməsi;

- Beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələrin nəzəri təcrübi və metodoloji əsasları yenidən işlənməsi və xaricə göndərilə biləcək nəşrlərin ilk kompleks təsnifatı yaradılması. Bu təsnifat əsasında beynəlxalq abonementin milli dövlət standartının hazırlanması;

- Beynəlxalq əməkdaşlıq proqramı çərçivəsində layihələrdə iştirak edilməsi;

- Respublika elmi kitabxanalarının profilinə uyğun olaraq onların beynəlxalq abonement üzrə mərkəzləşdirilmiş və qarşılıqlı təminatı əsasında yeni müqavilələrin bağlanması;

- Beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələrin daha da inkişafı üçün respublika elmi kitabxanalarının lokal kitabxana-kompüter şəbəkəsinin yaradılması və həmin şəbəkənin İnternet sisteminə qoşulması.

Göstərilən problemlərin təcrübi həlli ölkənin kitabxana-informasiya siyasətinin inkişafına və beynəlxalq kitabxanalararası əlaqələrin təkmilləşdirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə şərait yarada bilər.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	3
1. Kitabxana və cəmiyyət.....	6
2. Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti.....	13
3. Azərbaycanda kitabxana işinin müasir vəziyyəti.....	25
4. Kitabxanaların iqtisadi potensialı və maddi-texniki təminatının inkişafı	46
5. Kitabxana sistemləri və şəbəkələri.....	48
2. XXI əsrin ikinci illərində Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf istiqamətləri.....	54
3. Kitabxana işinin idarə olunması.....	61
4. Kitabxana fondu.....	64
5. Kitabxanada oxuculara xidmət işi.....	66
10. Kitabxanaların informasiya orqanları ilə əlaqələri və qarşılıqlı əməkdaşlığı.....	72
11. Azərbaycanda kitabxanaların kompüterləşdirilməsi.....	76
12. Kitabxanaçılıq-informasiya təhsili.....	86
13. Kitabxanaşünaslığın və bibliografiyaşünaslığın inkişafı.....	90
13. Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələri.....	95

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
MƏRKƏZİ ELMI KİTABXANA

XƏLƏFOV A.A.

**XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana
işinin əsas inkişaf istiqamətləri**
(mülahizələr, təkliflər və proqnozlar)

Yığılmağa verilmiş 16.04.2006. Çap olunmuş 18.08.2006.

Həcmi 6,6 f.ç.v. Ofset kağızı.

Format 60x90 1/16. «Times» qarnituru. Tiraj 300.

Kitab AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında nəşrə
hazırlanmış və çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı ş. H.Cavid pr. 31.

Tel: 438-60-17

Web: www.csl-az.com

E-mail: mail@csl-az.com

*Kitabın elektron versiyası Mərkəzi Elmi Kitabxananın saytında-
www.csl-az.com- yerləşdirilmişdir.*